

ΑΠΟ ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ
ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Το παράδειγμα των Ιωαννίνων

**ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΜΑΡΙΑ
ΔΡΥΜΩΝΙΤΗ**

Από τα Δεδομένα στην Εμπειρία: Επαναπροσδιορίζοντας την αντίληψη της πόλης

Το παράδειγμα των Ιωαννίνων

Διπλωματική Εργασία
Ιούνιος 2026

Ελευθερία Μαρία Δρυμωνίτη

Ευχαριστώ πολύ την μητέρα μου, και όλους όσους βοήθησαν στο να πραγματοποιηθεί αυτό το project από την πρώτη δοκιμή μέχρι την τελική μορφή του.

Ακόμα, Ιδιαίτερες ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή, κ. Κάρλο Γαλανό, για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγησή του καθ'όλη την διάρκεια της σύλληψης, διερεύνησης και ολοκλήρωσης της παρούσας εργασίας.

Περίληψη

Τι σημαίνει «ξέρω ένα μέρος με τα μάτια κλειστά»;

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκκινεί από αυτή ακριβώς την ερώτηση, διερευνώντας τη σταδιακή αποξένωση του κατοίκου από τον δημόσιο χώρο της σύγχρονης πόλης. Το οικείο, αυτό που βιώνεται καθημερινά σχεδόν αυτόματα, παράγει μια αίσθηση ασφάλειας και σταθερότητας, από την οποία προκύπτει όμως μια συνθήκη ακινησίας: η πόλη βιώνεται ως κάτι γνωστό, προβλέψιμο, σχεδόν ουδέτερο, ενώ ο δημόσιος χώρος μετατρέπεται από κέντρο κοινωνικών συναναστροφών σε απλό λειτουργικό πέρασμα.

Στηριζόμενη σε ένα ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο γύρω από την παραγωγή, την αντίληψη και τη βίωση του χώρου, η εργασία αναδεικνύει την πόλη ως φορέα μιας δεύτερης, άυλης διάστασης —ενός συνόλου πληροφοριών, αλληλεπιδράσεων και συλλογικών βιωμάτων μη ορατών, αλλά διαρκώς παρόντων— η οποία παραμένει σε μεγάλο βαθμό ανενεργή στην καθημερινότητα του χρήστη της.

Πεδίο εφαρμογής της έρευνας αποτελούν τα Ιωάννινα, πόλη με πλούσια φυσικά, ιστορικά και κοινωνικά στρώματα, η οποία επιλέγεται ακριβώς λόγω αυτής της πολυπλοκότητας και του πλούτου δεδομένων που τη συγκροτούν.

Παρά τον πλούτο αυτό, η ενεργοποίησή του στην καθημερινότητα παραμένει περιορισμένη: η πόλη διαθέτει σημαντικούς δημόσιους χώρους —ιστορικού, κοινωνικού και φυσικού χαρακτήρα— οι οποίοι λειτουργούν αποσπασματικά,

χωρίς να συνθέτουν μια συνεχή, ενιαία εμπειρία για τον χρήστη τους. Η κλίμακα και η κοινωνική σύνθεση της πόλης, με τη συνύπαρξη διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, ευνοούν την εδραίωση σταθερών, επαναλαμβανόμενων διαδρομών, οι οποίες ενισχύουν περαιτέρω την οικειότητα και τη συνθήκη ακινησίας του κατοίκου απέναντι στον τόπο του.

Η υπέρβαση αυτής της συνθήκης προκύπτει, στην παρούσα πρόταση, μέσα από τη συνειδητή ενεργοποίηση της άυλης διάστασης του αστικού περιβάλλοντος, η οποία καθιστά εφικτό τον επαναπροσδιορισμό του ήδη γνώριμου και βιωμένου χώρου. Η εργασία διατυπώνει μια σειρά χωρικών παρεμβάσεων σε επιλεγμένα σημεία της πόλης, καθένα από τα οποία αναδεικνύει διαφορετική διάσταση της αστικής εμπειρίας —σωματική, κοινωνική, ιστορική, φυσική— και λειτουργεί ως αυτόνομος σταθμός συλλογικής ανάγνωσης και βιώματος.

Ο κάτοικος-χρήστης ξεφεύγει έτσι από τη θέση του παθητικού δέκτη και καλείται ο ίδιος να ερμηνεύσει και να επαναπροσδιορίσει τον χώρο μέσα από μια διαδικασία που εισάγει στην καθημερινότητα τον χαρακτήρα της αμφισβήτησης του ήδη γνώριμου, βοηθώντας τον να επανεξετάσει και να χαρτογραφήσει με τον δικό του τρόπο τον τόπο στον οποίο κατοικεί.

Στόχος της διπλωματικής είναι η διατύπωση μιας εναλλακτικής, βιωματικής ανάγνωσης της πόλης, η οποία ενοποιεί τους δημόσιους χώρους της σε μια ενιαία, καθημερινή διαδρομή ανακάλυψης, μετατρέποντας τον βιωμένο χώρο σε αφορμή συνεχούς, ενεργητικού επαναπροσδιορισμού.

Abstract

What's the meaning of knowing a place like the back of your hand?

This diploma thesis begins precisely from this question, investigating the gradual alienation of the inhabitant from the public space of the contemporary city. The familiar – that which is experienced almost automatically in everyday life – produces a sense of safety and stability, yet this very stability gives rise to a condition of stasis: the city comes to be experienced as something known, predictable, almost neutral, while public space is transformed from a center of social interaction into a mere functional passage.

Drawing on a broader theoretical framework concerning the production, perception, and lived experience of space, the thesis approaches the city as the bearer of a second, intangible dimension – a body of information, interactions, and collective experiences that remain unseen, yet constantly present – one that remains largely inactive within the everyday life of its user.

The city of Ioannina serves as the field of application for this research, selected precisely for the richness and complexity of its natural, historical, and social layers. Despite this richness, its activation in everyday life remains limited: the city possesses significant public spaces – of historical, social, and natural character – which nevertheless function in a fragmented manner, failing to compose a continuous, unified experience for its users.

The scale and social composition of the city, marked by the coexistence of diverse social groups, favor the establishment of fixed, repetitive routes, which further reinforce familiarity and the condition of stasis experienced by the user in relation to their surroundings.

The transcendence of this condition arises, in the present proposal, through the conscious activation of the intangible dimension of the urban environment, which renders possible the reconfiguration of an already familiar and lived space.

The thesis articulates a series of spatial interventions at selected points throughout the city, each of which foregrounds a different dimension of urban experience – bodily, social, historical, natural – functioning as an autonomous station of collective reading and lived experience. The inhabitant-user is thus released from the position of passive recipient and is invited to interpret and reconfigure space through a process that introduces, into everyday life, a questioning of the already familiar – helping them reconsider and map, in their own way, the place they inhabit.

The aim of this thesis is to articulate an alternative, experiential reading of the city – one that unifies its public spaces into a single, everyday route of discovery, transforming lived space into an occasion for continuous, active reconfiguration.

Key words: **Public space, Experiential/Lived experience, Intangible city, Spatial reconfiguration**

Εισαγωγή:
Γενικό Πλαίσιο
Μεθοδολογία

1.0 Από την Εξοικείωση στην Βιωματική Αντίληψη του χώρου

- 1.1** Η ρουτίνα ως μηχανισμός παραγωγής του χώρου
- 1.2** Η οπτικοκεντρική αντίληψη του αστικού τοπίου
- 1.3** Η άυλη διάσταση της πόλης
- 1.4** Ατομική και συλλογική αναπαράσταση του χώρου
- 1.5** Η σωματοποιημένη εμπειρία

2.0 Η πόλη των Ιωαννίνων ως πεδίο εφαρμογής

- 2.1.** Χωρική και κοινωνική ταυτότητα
- 2.2.** Κριτήρια επιλογής των σημείων παρέμβασης
- 2.3** Εφαρμογή των κριτηρίων επιλογής στον αστικό ιστό των Ιωαννίνων

3.0 Πρόταση επαναπροσδιορισμού

- 3.1 Embodying the CITY** – διαμόρφωση στην πλατεία Πύρρου
- 3.2 Social Character** – επαναπροσδιορισμός της Πλατείας Τζαβέλλα
- 3.3 Urban Sanctuary** – Το ιστορικό πέραςμα
- 3.4 One with Nature** – Το τελευταίο όριο

Επίλογος
Βιβλιογραφία

Περίεχόμενα

Γενικό Πλαίσιο

Η αφετηρία της παρούσας διπλωματικής εργασίας δεν είναι ένα συγκεκριμένο πρόβλημα πολεοδομικού ή τεχνικού χαρακτήρα, αλλά μια ευρύτερη παρατήρηση γύρω από τον τρόπο που ο σύγχρονος άνθρωπος σχετίζεται με τον χώρο που κατοικεί.

Στη βάση αυτής της παρατήρησης βρίσκεται μια απλή, καθημερινή εμπειρία: η αίσθηση ότι η πόλη, όσο πιο πολύ τη γνωρίζουμε, τόσο λιγότερο τη «βλέπουμε». Η εξοικείωση, που συνήθως θεωρείται θετική –συνδεδεμένη με την ασφάλεια, την οικειότητα, την αίσθηση του γνώριμου– αποδεικνύεται παράλληλα και ως μορφή απουσίας: η πόλη σταματά να αποτελεί αντικείμενο ανακάλυψης και μετατρέπεται σε σταθερό, αμετάβλητο φόντο, πάνω στο οποίο διαδραματίζεται η καθημερινότητα χωρίς να γίνεται πλέον αντιληπτή ως κάτι ζωντανό και μεταβαλλόμενο.

Η ενασχόληση με αυτό το ζήτημα γεννήθηκε από το ενδιαφέρον να διερευνηθεί τι ακριβώς χάνεται μέσα σε αυτή τη διαδικασία εξοικείωσης, και αν υπάρχει τρόπος να ανακτηθεί – όχι μέσα από μια ολική ανατροπή του αστικού περιβάλλοντος, αλλά μέσα από στοχευμένες, μικρής κλίμακας παρεμβάσεις, ικανές να διαταράξουν τη ρουτίνα σε συγκεκριμένα σημεία της καθημερινής διαδρομής του κατοίκου. Το ερώτημα που προκύπτει δεν είναι αν η πόλη διαθέτει νόημα, ιστορία, χαρακτήρα, αλλά αν αυτά τα στοιχεία είναι προσβάσιμα στην καθημερινότητα, ή παραμένουν αδρανή, εγκλωβισμένα κάτω από το βάρος της συνήθειας, σε ένα επίπεδο που ο κάτοικος δεν καλείται πλέον να ανακαλύψει.

Η αναζήτηση αυτή οδήγησε σταδιακά από το ατομικό βίωμα στην ανάγκη ενός ευρύτερου θεωρητικού πλαισίου, ικανού να εξηγήσει τόσο τους μηχανισμούς της εξοικείωσης όσο και τις δυνατότητες υπέρβασής της – ένα πλαίσιο που θα αντλούσε από διαφορετικές, αλλά συμπληρωματικές, θεωρητικές παραδόσεις γύρω από την παραγωγή, την αντίληψη και τη βίωση του χώρου.

Παράλληλα, προέκυψε η ανάγκη ενός συγκεκριμένου πεδίου εφαρμογής, όπου αυτό το πλαίσιο θα μπορούσε να δοκιμαστεί σχεδιαστικά και όχι μόνο θεωρητικά. Η επιλογή των Ιωαννίνων, και των επιμέρους σημείων παρέμβασης που αναλύονται στη συνέχεια της εργασίας, αποτελεί ακριβώς αυτή τη μετάβαση: από τη γενική παρατήρηση στη συγκεκριμένη, τοποθετημένη πρόταση.

Η παρούσα διπλωματική εργασία διαρθρώνεται σε τρεις βασικές ενότητες, οι οποίες ακολουθούν μια πορεία από το γενικό στο ειδικό – από τη θεωρητική σκέψη στη συγκεκριμένη σχεδιαστική πρόταση. Η δομή αυτή αντανακλά την ίδια τη λογική της εργασίας: η θεωρία διαμορφώνει το εργαλείο κατανόησης, το πεδίο εφαρμογής το δοκιμάζει σε πραγματικές συνθήκες, και η πρόταση συνθέτει τα δύο προηγούμενα σε από σχεδιαστικό αποτέλεσμα.

Η πρώτη ενότητα αναπτύσσει το θεωρητικό πλαίσιο, μέσα από το οποίο τεκμηριώνεται η προβληματική της σταδιακής αποξένωσης του κατοίκου από τον δημόσιο χώρο. Αντλεί από διαφορετικές, αλλά αλληλένδετες θεωρητικές παραδόσεις: την κοινωνική παραγωγή του χώρου κατά **Lefebvre**, την κριτική στην οπτικοκεντρική αντίληψη κατά **Pallasmaa**, τη νοητική χαρτογράφηση κατά **Lynch** και τη συλλογική, βιωματική ανάγνωση του χώρου κατά **Σταυρίδη**, καθώς και τη φαινομενολογική προσέγγιση του **Merleau-Ponty** για τη σωματοποιημένη εμπειρία. Οι προσεγγίσεις αυτές δεν παρουσιάζονται παράλληλα, αλλά συνδέονται σε μια προοδευτική αφήγηση: από την παραγωγή του χώρου, στην αντίληψή του, και τελικά στη βίωσή του από το σώμα – συγκροτώντας ένα εργαλείο ικανό να εξηγήσει τόσο τους μηχανισμούς της εξοικείωσης όσο και τις προϋποθέσεις υπέρβασής της.

Αφού διαμορφωθεί αυτό το υπόβαθρο, η δεύτερη ενότητα το θέτει σε δοκιμή απέναντι σε μια πραγματική πόλη, αιτιολογώντας την επιλογή των Ιωαννίνων ως πεδίου εφαρμογής. Αναλύονται τα φυσικά, ιστορικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της πόλης –η σχέση της με τη λίμνη Παμβώτιδα, η παρουσία του Κάστρου, η ιδιαίτερη κοινωνική σύνθεση των κατοίκων της– με στόχο να αναδειχθεί ο πλούτος της άυλης πληροφορίας που τη συγκροτεί, αλλά και το συγκεκριμένο χωρικό κενό που εντοπίζεται μέσα σε αυτόν: η αποσπασματική λειτουργία των σημαντικών δημόσιων χώρων της, οι οποίοι, παρά την ύπαρξή τους, δεν συνθέτουν μια ενιαία, βιωμένη εμπειρία. Έτσι, η θεωρητική προβληματική της πρώτης ενότητας αποκτά συγκεκριμένο, τοπικό περιεχόμενο.

Έχοντας ορίσει τόσο το θεωρητικό εργαλείο όσο και το κενό που καλείται να καλύψει, η τρίτη ενότητα προχωρά στην ίδια τη σχεδιαστική πρόταση. Παρουσιάζονται τα επιλεγμένα σημεία παρέμβασης, η λογική επιλογής τους, και ο τρόπος με τον οποίο η θεωρητική σκέψη μεταφράζεται σε συγκεκριμένους χωρικούς χειρισμούς, προσαρμοσμένους στις ιδιαιτερότητες κάθε σημείου. Κάθε σημείο εξετάζεται ως αυτόνομος σταθμός, με τη δική του χωρική λογική και τη δική του συμβολή στη συνολική, ενιαία διαδρομή που η εργασία επιχειρεί να συστήσει.

1.0 Από την Εξοικείωση
στην Βιωματική Αντίληψη
του χώρου

1.1 Η ρουτίνα ως μηχανισμός παραγωγής του χώρου

Η σύγχρονη πόλη βιώνεται στις μέρες μας ολοένα και περισσότερο ως ένα περιβάλλον προβλέψιμο και οικείο, καθώς η επανάληψη καθημερινών διαδρομών και πρακτικών οδηγεί σταδιακά στην εξοικείωση του κατοίκου με τον χώρο που τον περιβάλλει. Η ίδια στάση του λεωφορείου, η ίδια γωνία του δρόμου, το ίδιο κατάστημα στην είσοδο της γειτονιάς παύουν, μετά από αρκετές επαναλήψεις, να αποτελούν αντικείμενο παρατήρησης· το σώμα τα διασχίζει αυτόματα, καθοδηγούμενο από τη συνήθεια και όχι από την ενεργή προσοχή. Ο δημόσιος χώρος, που θα έπρεπε να αποτελεί το φυσικό κέντρο των κοινωνικών συναναστροφών, μετατρέπεται μέσα από τις επαναλαμβανόμενες καθημερινές πρακτικές των χρηστών του σε απλό λειτουργικό πέρασμα, προορισμένο για τη διεκπεραίωση διελεύσεων και αναγκών. Έτσι, ελαττώνεται σταδιακά η ανάγκη επαναπροσδιορισμού και ανακάλυψης του δημόσιου χώρου από τον χρήστη του, γεγονός που οδηγεί στη συναισθηματική απομάκρυνση του ατόμου από το αστικό τοπίο.

Όπως επισημαίνει ο Henri Lefebvre, ο χώρος δεν αποτελεί ποτέ ένα ουδέτερο ή δεδομένο υπόβαθρο, αλλά παράγεται διαρκώς μέσα από τις κοινωνικές πρακτικές και τις καθημερινές χρήσεις του¹. Κάθε διαδρομή, κάθε στάση, κάθε σύντομη συνάντηση στον δρόμο αποτελεί, σύμφωνα με αυτή την οπτική, πράξη παραγωγής χώρου – όχι απλή κατανάλωσή του.

Η παραγωγή αυτή, ωστόσο, παραμένει συνήθως ασυνείδητη, εγκλωβισμένη στη ρουτίνα της καθημερινότητας: ο κάτοικος συμμετέχει διαρκώς στη διαμόρφωση του χώρου του χωρίς να το αναγνωρίζει, με αποτέλεσμα να σταθεροποιείται το οικείο και να μειώνεται η χωρική εγρήγορση. Ο χώρος, δηλαδή, παράγεται, αλλά η παραγωγή του αυτή παραμένει αόρατη στον ίδιο τον παραγωγό της – μια αναντιστοιχία ανάμεσα στην πράξη και τη συνείδησή της, που αποτελεί την αφετηρία της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

¹ Lefebvre, Henri. The Production of Space. Translated by Donald Nicholson-Smith. Oxford: Blackwell, 1991. Originally published 1974.

1.2 Η οπτικοκεντρική αντίληψη του αστικού τοπίου

Ένας από τους παράγοντες που οξύνουν αυτή την εξοικείωση είναι η κυριαρχία του οπτικού αισθητηρίου στην αντίληψη του χώρου, ιδιαίτερα έντονη στον 21ο αιώνα, όπου η εικόνα αποτελεί τον κυριότερο πομπό ερεθισμάτων και εμπειριών. Χάρτες, φωτογραφίες, βίντεο, ακόμη και οι ίδιες οι αρχιτεκτονικές αναπαραστάσεις, προτάσσουν συστηματικά το οπτικό ερέθισμα ως πρωτεύον μέσο πρόσληψης του χώρου, ενισχύοντας μια συνήθεια θέασης που, με τη σειρά της, διαμορφώνει εκ νέου τον τρόπο που σχεδιάζεται και αναπαρίσταται η ίδια η πόλη. Η πόλη γίνεται κατανοητή κυρίως μέσα από το άμεσα ορατό, με αποτέλεσμα οι άυλες διαστάσεις της —οι μνήμες, το συναίσθημα, οι κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα της— να παραγκωνίζονται.

Ο Juhani Pallasmaa, ασκώντας κριτική στην οπτικοκεντρική αντίληψη της αρχιτεκτονικής και του χώρου, υποστηρίζει πως η υπερβολική έμφαση στην εικόνα οδηγεί σε επιφανειακή και μη ολοκληρωμένη αντίληψή του από τον χρήστη του². Κατά τον ίδιο, η αρχιτεκτονική νοούμενη αμιγώς ως οπτικό θέαμα χάνει την ικανότητά της να αγγίξει τον χρήστη της σε βάθος, καθώς παραμελεί τις υπόλοιπες αισθήσεις μέσα από τις οποίες ο άνθρωπος ιστορικά κατανοούσε και κατοικούσε τον χώρο του.

Η υποβάθμιση των υπόλοιπων αισθήσεων —της αφής, της ακοής, της όσφρησης— στερεί από το άτομο τη δυνατότητα να βιώσει τον χώρο ολοκληρωτικά: η υφή μιας πέτρινης επιφάνειας, ο ήχος των βημάτων σε ένα στενό σοκάκι, η μυρωδιά μιας γειτονιάς συνιστούν πληροφορίες εξίσου σημαντικές με την εικόνα, αλλά απουσιάζουν συστηματικά από τον τρόπο που η πόλη αναπαρίσταται και βιώνεται σήμερα. Το οικείο, βέβαια, μεταφράζεται επιτυχημένα στην αίσθηση της ασφάλειας μέσα από τις καθημερινές πρακτικές· ωστόσο, αυτή ακριβώς η ίδια ασφάλεια είναι που, σταδιακά, παράγει στο άτομο μια ελλιπή, μονοδιάστατη χωρική αντίληψη.

² Pallasmaa, Juhani. *The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses*. 2nd ed. Chichester: Wiley, 2005.

1.3 Η άυλη διάσταση της πόλης

Παράλληλα με αυτή τη μονοδιάστατη οπτική πρόσληψη, η πόλη συγκροτείται στην πραγματικότητα από πολλαπλά επίπεδα, καθένα από τα οποία αφήνει το δικό του ενεργό αποτύπωμα στη συνολική της διαμόρφωση. Πέρα από τα φυσικά επίπεδα που το άτομο εύκολα μπορεί να ξεχωρίσει και να κατονομάσει –τα κτίρια, τους δρόμους, τις πλατείες– η πόλη αποτελεί στο σύνολό της ένα σύστημα πληροφοριών. Η ανθρώπινη δραστηριότητα, οι διαδρομές που χαράσσονται καθημερινά, οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και οι περιβαλλοντικές συνθήκες αποτυπώνονται συνεχώς σε δεδομένα, τα οποία συνθέτουν μια άυλη διάσταση της πόλης – μια διάσταση που δεν χαρτογραφείται, δεν φωτογραφίζεται, και όμως υπάρχει παράλληλα με το ορατό περίγραμμά της, διαμορφώνοντας εξίσου καθοριστικά τον χαρακτήρα της.

Αυτή η δεύτερη πόλη, αποτελούμενη από συλλογικές μνήμες και συνεχόμενη πληροφορία, δεν είναι άμεσα προσβάσιμη στον χρήστη, παρά βιώνεται μόνο μέσα από μεμονωμένες εμπειρίες: μια συζήτηση σε ένα καφενείο, μια ιστορία που μεταφέρεται από γενιά σε γενιά για μια συγκεκριμένη γωνία, ένα γεγονός που σημάδεψε μια πλατεία και έκτοτε άλλαξε τον τρόπο που οι κάτοικοι τη διασχίζουν. Καμία από αυτές τις πληροφορίες δεν είναι αυτόνομα ορατή· συσσωρεύεται, ωστόσο, σε ένα αθέατο υπόστρωμα που καθορίζει, σε μεγάλο βαθμό, τον πραγματικό χαρακτήρα ενός τόπου – έναν χαρακτήρα που κανένας χάρτης δεν θα μπορούσε να αποτυπώσει πλήρως.

1.4 Ατομική και συλλογική αναπαράσταση του χώρου

Ο Kevin Lynch αναφέρει τη νοητική χαρτογράφηση ως βασικό εργαλείο κατανόησης της πόλης, περιγράφοντας τον τρόπο με τον οποίο κάθε άτομο συνθέτει τον δικό του νοητικό χάρτη από στοιχεία όπως οι διαδρομές, τα όρια, οι περιοχές, οι κόμβοι και τα τοπία³. Ο νοητικός αυτός χάρτης είναι, εξ ορισμού, ατομικός: διαφέρει από κάτοικο σε κάτοικο, ανάλογα με τις διαδρομές που ο καθένας έχει συνηθίσει, τα σημεία που έχει επισκεφθεί, τις εμπειρίες που έχει βιώσει προσωπικά. Πρόκειται, με άλλα λόγια, για μια εσωτερική, υποκειμενική αναπαράσταση της πόλης, διαφορετική για κάθε χρήστη της.

Η παρούσα διπλωματική εργασία, ωστόσο, θα επιχειρήσει να στρέψει το ενδιαφέρον από αυτή την ατομική αναπαράσταση προς τη συλλογική, άυλη πληροφορία, αντιμετωπίζοντάς την ως δυναμικό υλικό επαναπροσδιορισμού της αστικής εμπειρίας. Προς αυτή την κατεύθυνση κινείται και ο Σταύρος Σταυρίδης, ο οποίος υποστηρίζει πως ο χώρος αποκτά νόημα όχι μεμονωμένα, αλλά μέσα από τη συλλογική συμμετοχή και τη βιωματική ανάγνωσή του από τους χρήστες του⁴ – μια θέση που μετατοπίζει το κέντρο βάρους από το «πώς αντιλαμβάνεται ο καθένας την πόλη» στο «πώς η πόλη παράγει νόημα μέσα από την κοινή χρήση και τη διαμοιρασμένη εμπειρία».

Η νοητική χαρτογράφηση του Lynch και η συλλογική ανάγνωση του Σταυρίδη δεν έρχονται σε αντίθεση, αλλά συμπληρώνουν η μία την άλλη: η πρώτη εξηγεί πώς το άτομο οργανώνει υποκειμενικά την εμπειρία του, η δεύτερη πώς αυτές οι εμπειρίες μπορούν να συντεθούν σε κάτι κοινό. Η διαφορά ανάμεσα στις δύο αυτές οπτικές είναι ουσιαστική για την παρούσα εργασία: δεν αναζητείται το προσωπικό αποτύπωμα κάθε κατοίκου, αλλά το κοινό, διαμοιρασμένο υλικό που προκύπτει από το σύνολο αυτών των ατομικών εμπειριών, και που μπορεί, υπό τις κατάλληλες συνθήκες, να γίνει αντιληπτό συλλογικά.

³Lynch, Kevin. 1960. The Image of the City. MIT Press.

⁴ Σταυρίδης, Σταύρος. 1999. Από το Θραύσμα στο Σύνολο: Χώρος, Μνήμη, Εμπειρία. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

1.5 Η σωματοποιημένη εμπειρία

Η εργασία θα διερευνήσει τη δυνατότητα μετάφρασης αυτού του συνόλου δεδομένων σε βιωματική εμπειρία, ώστε ο χρήστης να μπορέσει να αφουγκραστεί και να ανακαλύψει τα αόρατα στρώματα της πόλης, που θα τον οδηγήσουν στον επαναπροσδιορισμό του χωρικού περιβάλλοντός του. Για να γίνει αυτό εφικτό, χρειάζεται ένας δίαυλος πρόσβασης σε αυτή τη συλλογική, άυλη πληροφορία – και αυτός ο δίαυλος δεν μπορεί να είναι άλλος από το ίδιο το σώμα, ως το πρωταρχικό όργανο μέσω του οποίου το άτομο σχετίζεται με το περιβάλλον του.

Η προσέγγιση αυτή είναι επηρεασμένη από τη φαινομενολογία του χώρου, όπως τη διατυπώνει ο Maurice Merleau-Ponty, σύμφωνα με την οποία η αντίληψη του χώρου βασίζεται σε μια ενεργή, σωματοποιημένη σχέση μεταξύ αυτού και του ατόμου, και όχι σε παθητική πρόσληψη οπτικών ερεθισμάτων⁵. Το σώμα, σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, δεν είναι απλώς το όχημα που μεταφέρει το άτομο μέσα στον χώρο, αλλά το ίδιο όργανο αντίληψής του: ο χώρος βιώνεται μέσα από το συναίσθημα, τη μνήμη και το σώμα συνολικά – μέσα από την κόπωση μιας ανάβασης, τη ζέστη μιας πλατείας το μεσημέρι, τον ήχο των βημάτων σε ένα στενό σοκάκι. Στις σύγχρονες, ωστόσο, κυρίαρχες αναπαραστάσεις των αστικών κέντρων, αυτά τα στοιχεία απουσιάζουν ολοένα και πιο αισθητά, αφήνοντας τον χρήστη χωρίς πρόσβαση στην πιο πλούσια, πολυαισθητηριακή εμπειρία που ο χώρος θα μπορούσε δυνητικά να του προσφέρει.

⁵Merleau-Ponty, Maurice. *Phenomenology of Perception*. Translated by Colin Smith. London: Routledge, 2002. Originally published 1945.

2.0 Η πόλη των Ιωαννίνων ως πεδίο εφαρμογής

2.1. Χωρική και κοινωνική ταυτότητα

Στην πόλη των Ιωαννίνων το φυσικό περιβάλλον, το μακροχρόνιο ιστορικό υπόβαθρο και η ποικιλία των κοινωνικών ομάδων που την συγκροτούν δρουν ως συνδυαστικοί παράγοντες για να δημιουργήσουν ένα ιδιαίτερο αστικό περιβάλλον. Δεν θα ήταν εφικτό να διερευνηθεί η χωρική ταυτότητα της πόλης χωρίς να ληφθεί υπόψη η φυσική της διαμόρφωση, καθώς η λίμνη Παμβώτιδα αποτελεί τοπόσημο αρκετά ισχυρό, ώστε να επηρεάζει την αστική ανάπτυξη, την οπτική εμπειρία, και τις καθημερινές διαδρομές.

Η λίμνη δημιουργεί ένα φυσικό όριο για την πόλη που την περιβάλλει, καθώς αυτόματα μετατρέπεται σε σημείο αναφοράς.

Η καθημερινότητα της πόλης ορίζεται και οργανώνεται αναπόφευκτα γύρω από αυτήν, τόσο πολεοδομικά όσο και κοινωνικά. Στο παραλίμνιο μέτωπο δημιουργείται ένας χώρος αποσυμπίεσης της πυκνής αστικής δομής, καθώς αποτελεί το τελευταίο στάδιο μετάβασης από το συμπαγές στο ανοιχτό φυσικό τοπίο, ενώ παράλληλα ορίζεται ως σημείο αναψυχής και χαλάρωσης για το άτομο που το διασχίζει. Αυτή η ζώνη μετάβασης από τον σφιχτά δομημένο χώρο στον ανοιχτό, παράγει διαφοροποιημένες χωρικές εμπειρίες, οι οποίες μεταβάλλονται ανάλογα με την ώρα, την εποχή και τις κλιματικές συνθήκες.

Παράλληλα, το Κάστρο των Ιωαννίνων αποτελεί ισχυρό ιστορικό πυρήνα της πόλης, καθώς σε αυτό αποτυπώνονται υλικά οι χρονικοί περίοδοι του αστικού τοπίου. Τα στίγματα της βυζαντινής, οθωμανικής και νεότερης ιστορίας απαντώνται στον ίδιο γεωγραφικό χώρο, καθιστώντας τον μία πολύ-επίπεδη πολιτισμική εμπειρία. Ωστόσο, αυτός ο χώρος στην καθημερινή αστική ζωή τείνει να εξυπηρετεί περισσότερο τουριστικές ανάγκες και να αποτελεί ένα ενδιαφέρον σκηνικό σημείο φυγής, παρά να μετέχει ενεργά στις δυναμικές των αστικών ροών.

Στην καθημερινή εμπειρία προσθέτει σημαντικά και η μορφολογία της πόλης, καθώς οι υψομετρικές διαφοροποιήσεις και η δημιουργία πυκνωμάτων και αραιωμάτων στον αστικό ιστό, διαγράφουν ζώνες με έντονο ή ελλιπή φωτισμό, έντονες κλίσεις, μεγαλύτερη ή μικρότερη έκθεση στον άνεμο καθώς και περιοχές εκτεθειμένες στην εποχική υγρασία της λίμνης. Αυτό το μικρόκλιμα που δημιουργείται λόγω του οικοσυστήματος της Παμβώτιδας, επηρεάζει τις καθημερινές αστικές διαδρομές και την συχνότητα αλληλεπίδρασης του ατόμου με τον δημόσιο χώρο.

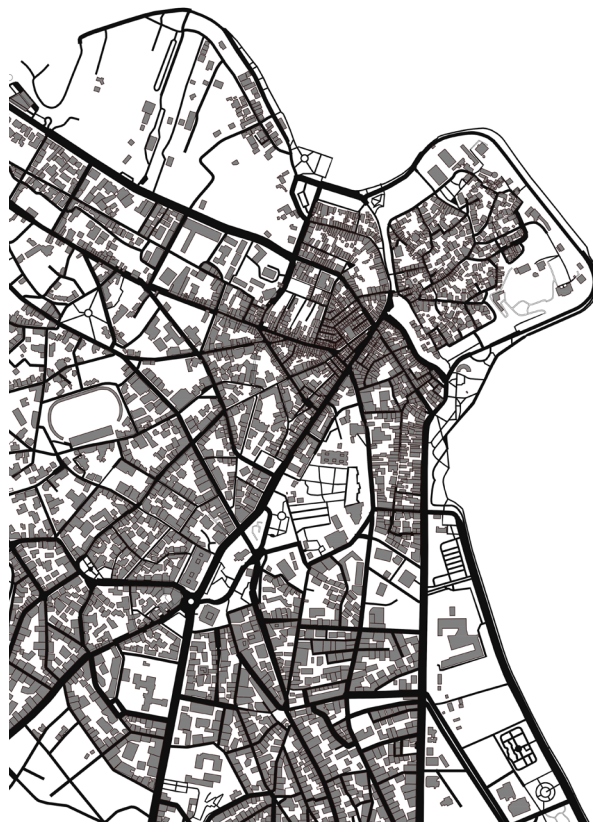

Κοινωνικά, τα Ιωάννινα παρουσιάζουν ιδιαίτερη σύνθεση πληθυσμού. Η πόλη, όντας χαρακτηριστικός εμπορικός σταθμός της περιοχής της Ηπείρου, προκαλεί την συσσώρευση κατοίκων γύρω περιοχών που την διασχίζουν ως πέρασμα και ολιγόωρη στάση. Λειτουργώντας ως κόμβος αναφοράς για την βορειοδυτική χώρα, ενισχύει την συνεχόμενη κινητικότητα και εναλλαγή πληθυσμών. Παράλληλα ο ανακυκλωμένος αριθμός φοιτητών επηρεάζει τους ρυθμούς και τις χρήσεις του κέντρου, ενώ σε αυτό συνυπάρχουν όλες οι κοινωνικές ομάδες σχεδόν ισόποσα, μόνιμοι κάτοικοι, άτομα τρίτης ηλικίας, εργαζόμενοι του εμπορικού τομέα και κοινότητες μεταναστών.

Η κλίμακα της πόλης ευνοεί την επαναλαμβανόμενη χρήση συγκεκριμένων διαδρομών, ώστε να ενισχύεται έτσι το αίσθημα του οικείου. Ωστόσο αυτή η οικειότητα καλλιεργεί συχνότερα σταθερότητα, παρά την αφύπνιση της χωρικής αντίληψης σε βάθος.

Εκεί εντοπίζεται και η ιδιαιτερότητα της πόλης εφαρμογής: πρόκειται για μια πόλη που παρουσιάζει μεγάλο ποσοστό δεδομένων και χωρικής ταυτότητας, χωρίς ωστόσο να διαθέτει μηχανισμούς για την ανάδειξη αυτών. Η παρούσα εργασία αντιλαμβάνεται την πόλη ως ένα δυναμικό σύστημα αστικών ροών και σχέσεων, του οποίου οι άυλες ποιότητες αξίζουν να αποτυπωθούν μέσω χωρικών εγκαταστάσεων.

Επομένως, τα Ιωάννινα δεν επιλέγονται μόνο ως μια γεωγραφική τοποθεσία, αλλά ως χαρακτηριστικό παράδειγμα της μέσης ελληνικής πόλης που μπορεί να προσφέρει στον χρήστη μια εμπειρία πολύ πιο ουσιαστική από αυτήν που γίνεται ορατά αντιληπτή με μια πρώτη ανάγνωση.

Οδικό δίκτυο

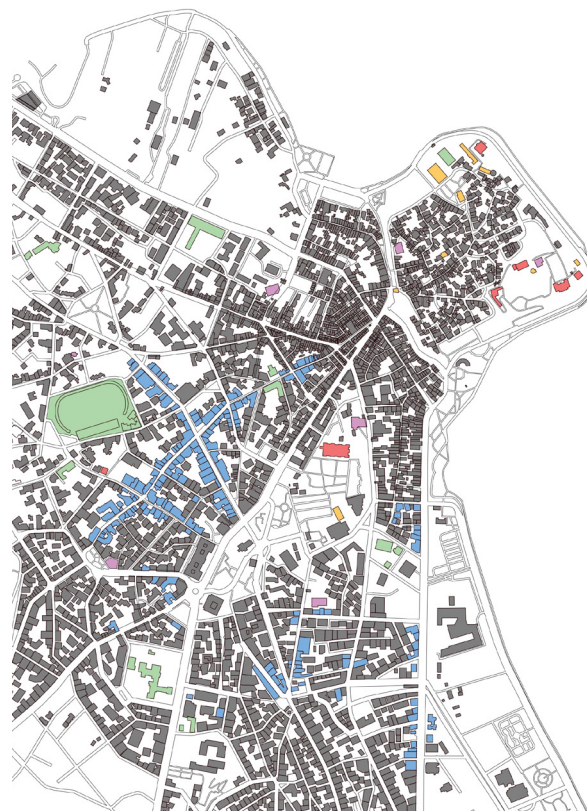
Αδόμητος χώρος

Δομημένος χώρος

- Βλάστηση
- Φυτεμένοι χώροι

- Μνημεία & αρχαιολογικοί χώροι
- Μουσεία
- Χώροι λατρείας
- Σχολικές & αθλητικές εγκαταστάσεις
- Εμπορικοί χώροι
- Κατοικίες

2.2 Κριτήρια επιλογής των σημείων παρέμβασης

Η επιλογή των σημείων παρέμβασης στην πόλη των Ιωαννίνων δεν προκύπτει ως τυχαία επιλογή διάσπαρτων τοποθεσιών, αλλά ως αποτέλεσμα συστηματικής αξιολόγησης κριτηρίων που σχετίζονται με τη φύση της αστικής εμπειρίας, τη δυνατότητα συλλογής δεδομένων και τη συγκρότηση μιας δομημένης, παιγνιώδους αφήγησης. Στόχος είναι η δημιουργία ενός δικτύου κόμβων που αναδεικνύουν διαφορετικές εκφάνσεις της πόλης, και όχι η απλή ανάδειξη ήδη εμβληματικών τοπόσημων.

Πρωταρχικό κριτήριο αποτελεί η χωρική αντιπροσωπευτικότητα του σημείου: κάθε σημείο οφείλει να εκφράζει μια διακριτή αστική συνθήκη –πυκνότητα και ροή, ιστορική στρωματογραφία, περιβαλλοντική μετάβαση, κοινωνική συγκέντρωση ή περιφερειακή ταυτότητα– ώστε η επιλογή στο σύνολό της να επιτρέπει μια συγκριτική ανάγνωση της πόλης ως πολυεπίπεδου συστήματος.

Στη βάση αυτή προστίθεται ένα δεύτερο κριτήριο: η ένταση και η μεταβλητότητα των δεδομένων κάθε σημείου. Τα σημεία επιλέγονται με βάση την παραγωγή δυναμικών παραμέτρων –περιβαλλοντικών, κοινωνικών, κινητικών ή ιστορικών– καθώς η λογική του παιχνιδιού βασίζεται στη μεταβολή, στη σύγκριση και στην αποκάλυψη διαφορών· χωρίς δυναμικά δεδομένα, αυτή η λογική δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει.

Η ίδια ανάγκη μεταβολής αφορά και τον ρυθμό της κίνησης, όχι μόνο τα δεδομένα. Σε μια πόλη εντοπίζονται ποικίλες εναλλαγές ταχύτητας –γρήγορη διέλευση, στάση, περιπλάνηση, συγκέντρωση– και η επιλογή των σημείων επιδιώκει να καλύψει αυτό το φάσμα, ώστε ο χρήστης να μετακινείται όχι μόνο χωρικά, αλλά και ρυθμικά. Η συνειδητοποίηση της εμπειρίας ενισχύεται ακριβώς μέσα από αυτή τη μεταβολή του ρυθμού, που λειτουργεί ως βασικός μηχανισμός του αστικού παιχνιδιού. Πέρα από τα δεδομένα και τον ρυθμό, εξίσου κρίσιμος είναι ο δημόσιος και προσβάσιμος χαρακτήρας των σημείων. Όλες οι τοποθεσίες βρίσκονται σε ανοιχτούς δημόσιους χώρους, μέσα στη διάμετρο της καθημερινής χρήσης της πόλης, ώστε η βιωματική εμπειρία που προτείνεται να μην αποτελεί προνόμιο συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, αλλά να είναι διαθέσιμη σε όλους, ενσωματωμένη στον καθημερινό παλμό της πόλης.

Τέλος, η επιλογή λαμβάνει υπόψη και την κλίμακα της ίδιας της πόλης. Τα Ιωάννινα, ως πόλη μεσαίου μεγέθους, επιτρέπουν τη σύνδεση των σημείων μέσω σύντομων περιπατητικών διαδρομών· η απόσταση ανάμεσα στους σταθμούς είναι αρκετή ώστε να επιτυγχάνεται μεταβολή συνθηκών, αλλά όχι τόσο μεγάλη ώστε να διασπάται η συνοχή της συνολικής εμπειρίας.

2.3 Εφαρμογή των κριτηρίων επιλογής στον αστικό ιστό των Ιωαννίνων

Με βάση τα παραπάνω κριτήρια, η επιλογή των σημείων παρέμβασης στην πόλη των Ιωαννίνων διαμορφώνεται ως ένα χωρικό δίκτυο κόμβων, ικανό να αποτυπώσει τις διαφορετικές πτυχές της αστικής εμπειρίας. Κάθε σημείο του δικτύου αναδεικνύει μια διακριτή διάσταση αυτής της εμπειρίας –σωματική, κοινωνική, ιστορική, φυσική– συνθέτοντας μια πορεία που οδηγεί τον χρήστη βαθμιδωτά από το πιο κεντρικό, πυκνό σημείο της πόλης προς το πιο ανοιχτό, φυσικό όριό της.

Πρώτο σημείο του δικτύου αποτελεί η πλατεία Πύρρου, όπου εντοπίζεται κατεξοχήν η ροή διέλευσης ως κυρίαρχο χαρακτηριστικό της αστικής εμπειρίας. Πρόκειται για βασικό δημόσιο χώρο της πόλης, με υψηλή συγκέντρωση πεζών και συνεχόμενη διέλευση χρηστών, όπου εναλλάσσονται διαρκώς διαφορετικοί ρυθμοί κίνησης –γρήγορη διάβαση, σύντομη στάση, αναμονή. Η πλατεία λειτουργεί ως κόμβος κινητικής ροής για εργαζόμενους και περαστικούς, αλλά εξίσου και ως χώρος στάσης ή αναμονής για μαθητές, φοιτητές και ηλικιωμένους. Αυτή η εναλλαγή ρυθμών –διέλευσης και παραμονής– καθιστά την Πύρρου ιδανικό σημείο εκκίνησης για μια διαδρομή που ξεκινά από την πιο πυκνή, κινητική έκφραση της καθημερινής αστικής ροής.

Από την έντονη αστική ροή μεταβαίνουμε στην κοινωνική συνύπαρξη: η περιοχή γύρω από το Τζαμί της Καλούτσισιανης, εκτός του άμεσου ιστορικού και τουριστικού πυρήνα της πόλης, παρουσιάζει έντονη πολυπολιτισμική παρουσία, με πολλές κοινωνικές ομάδες να συνυπάρχουν αρμονικά σε βάθος χρόνου. Το Τζαμί αποτελεί σημαντική προσθήκη στο δίκτυο των παρεμβάσεων καθώς μπορεί να προσφέρει δεδομένα σχετικά με την κοινωνική σύνθεση της περιοχής, να αναδείξει σημεία φόρτισης της πόλης –όπως αυτά μεταφράζονται σε ευχάριστες ή δύσκολες ζώνες για ορισμένες κοινωνικές ομάδες–, και να τονίσει τον χαρακτήρα της πολυεθνοτικής Καλούτσισιανης, παρουσιάζοντας διαφορετικές όψεις της αστικής ταυτότητας.

Η κοινωνική αυτή συνύπαρξη βρίσκει τη φυσική της συνέχεια στην ιστορική διάσταση του Κάστρου των Ιωαννίνων, στο εσωτερικό του ιστορικού πυρήνα της πόλης. Το Κάστρο χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη ιστορική και πολιτισμική στρωματογραφία, καθώς η εξέλιξη της πόλης αποτυπώνεται έντονα στην περιοχή. Η επιλογή του εκφράζει την ανάδειξη αθέατων ή μη άμεσα αντιληπτών δεδομένων του παρελθόντος, και ο σταθμός σε αυτό το σημείο μπορεί να λειτουργεί ως μηχανισμός αποκάλυψης της χρονικής διάστασης της πόλης.

Τελευταίο σημείο του δικτύου αποτελεί το παραλίμνιο μέτωπο της πόλης, όπου αναδεικνύεται ο φυσικός χαρακτήρας της εμπειρίας. Προτείνεται η τοποθέτηση ενός σταθμού που θα τονίζει τη σχέση του αστικού ιστού με τη λίμνη Παμβώτιδα, στη ζώνη που λειτουργεί ως μεταβατικός χώρος μεταξύ αστικού περιβάλλοντος και φυσικού τοπίου. Το σημείο επιτρέπει τη συγκριτική παρατήρηση περιβαλλοντικών παραμέτρων, όπως οι μικροκλιματικές συνθήκες, η ένταση διέλευσης των κατοίκων, ή οι μεταβολές στην κλίμακα των ηχοτοπίων σε σχέση με το κέντρο της πόλης, ολοκληρώνοντας τη διαδρομή με τη μετάβαση από το δομημένο περιβάλλον στη φύση.

Με την επιλογή των παραπάνω σημείων, που εκφράζουν διαφορετικές πτυχές της καθημερινότητας στην πόλη –από το σωματικό στο κοινωνικό, από το ιστορικό στο φυσικό– η παρούσα εργασία επιδιώκει να τα μετατρέψει σε κόμβους αποκάλυψης της άυλης διάστασης του αστικού χώρου, με την προσδοκία ο κάτοικος, αλλά και ο επισκέπτης, να αποκτήσουν την ευκαιρία για μια ξεχωριστή, προσωπική ανάγνωση της πόλης.

3.0 Πρόταση Επαναπροσδιορισμού

3.1 Embodying the CITY διαμόρφωση στην πλατεία Πύρρου

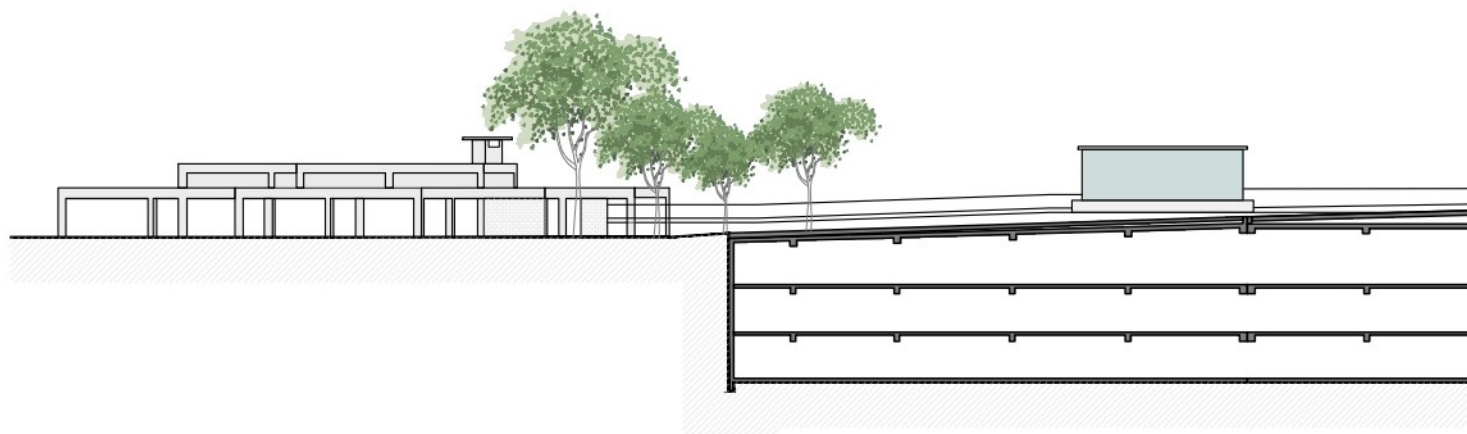
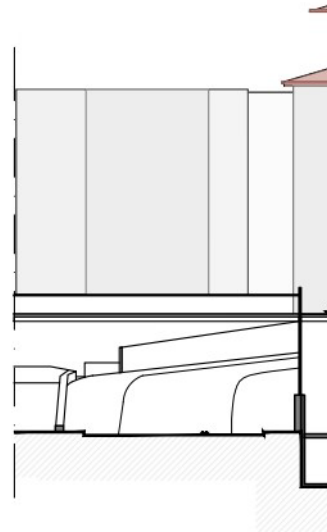
Η πλατεία Πύρρου, στην καρδιά του κέντρου της πόλης, αποτελεί τον πρώτο σταθμό του δικτύου παρεμβάσεων. Πρόκειται για έναν κομβικό δημόσιο χώρο, ο οποίος δεν λειτουργεί σήμερα ως χώρος στάσης ή παρατήρησης, αλλά ως σημείο συνεχόμενης διέλευσης. Παρά την υψηλή συχνότητα χρήσης της, η πλατεία δεν παράγει ιδιαίτερη εμπειρική αποτύπωση στον χρήστη της, καθώς δεν παρουσιάζει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ώστε να διαφοροποιηθεί η διεύλευση του χρήστη από αυτή σε σχέση με άλλα σημεία του αστικού ιστού. Η σημερινή της μορφή είναι μια επίπεδη επιφάνεια, η οποία λειτουργεί ταυτόχρονα ως οροφή του υπόγειου χώρου στάθμευσης της, με αποτέλεσμα η μορφή της επιφάνειας να καθορίζεται από τις κατασκευαστικές απαιτήσεις του υπόγειου χώρου και όχι από τις λειτουργικές ανάγκες του πεζού χρήστη.

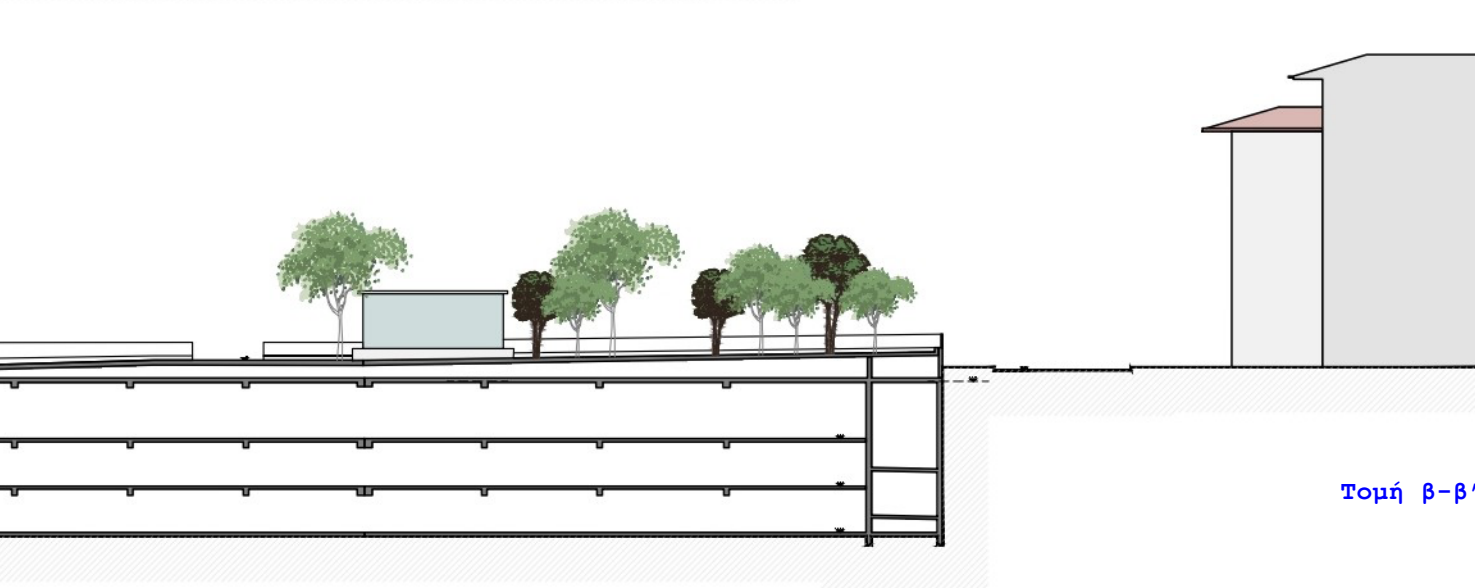
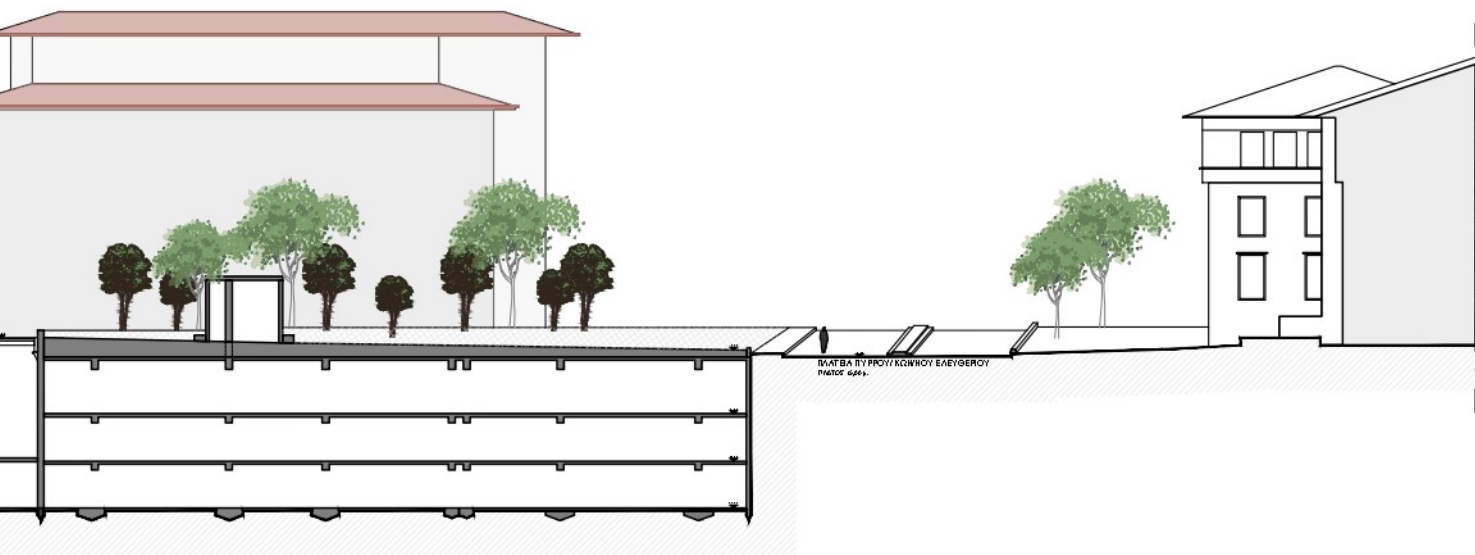

1ος σταθμός
- Πλατεία Πύρρου

Τομές υφιστάμενης κατάστασης

Τομή α-α'

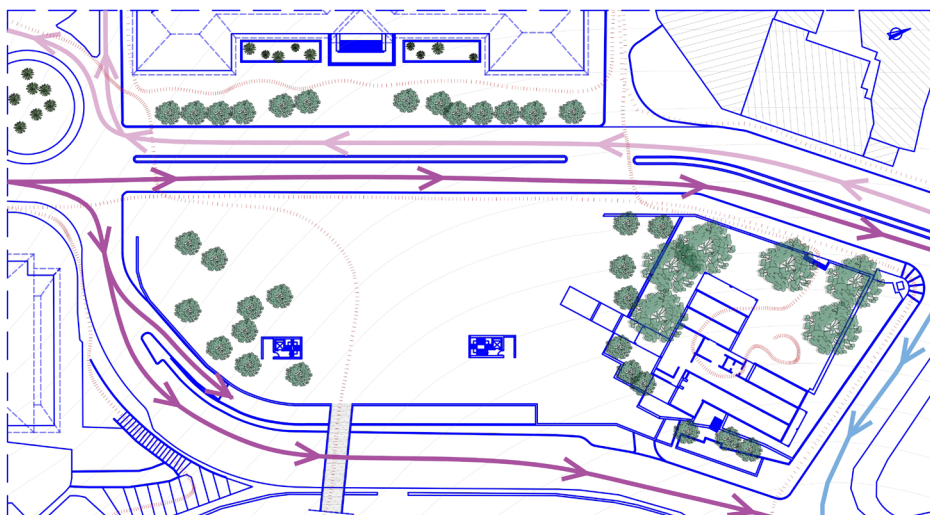

Τομή β-β'

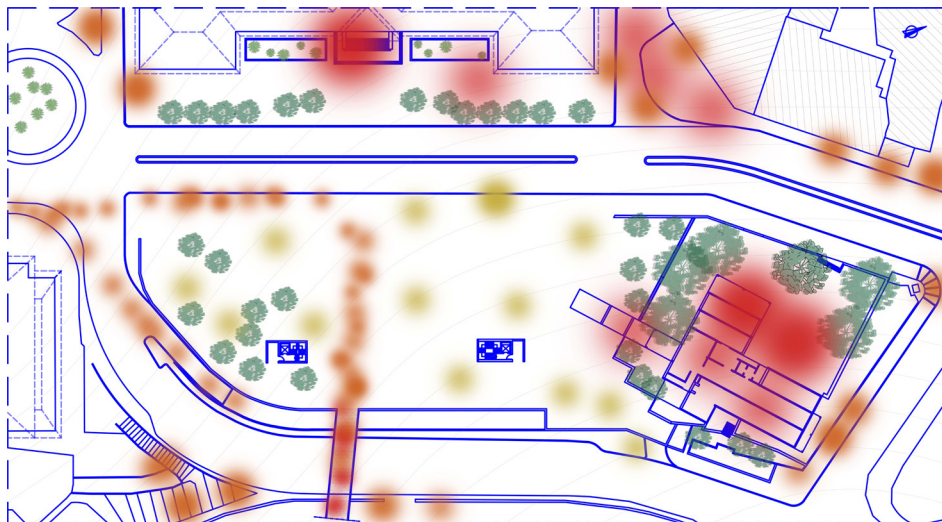
Η εκκίνηση της εναλλακτικής διαδρομής ανάγνωσης της πόλης ξεκινάει από το κέντρο της, στο σημείο που η αστική ροή εκφράζεται με τον πιο έντονο τρόπο.

Η κίνηση στην περιοχή την πλατείας

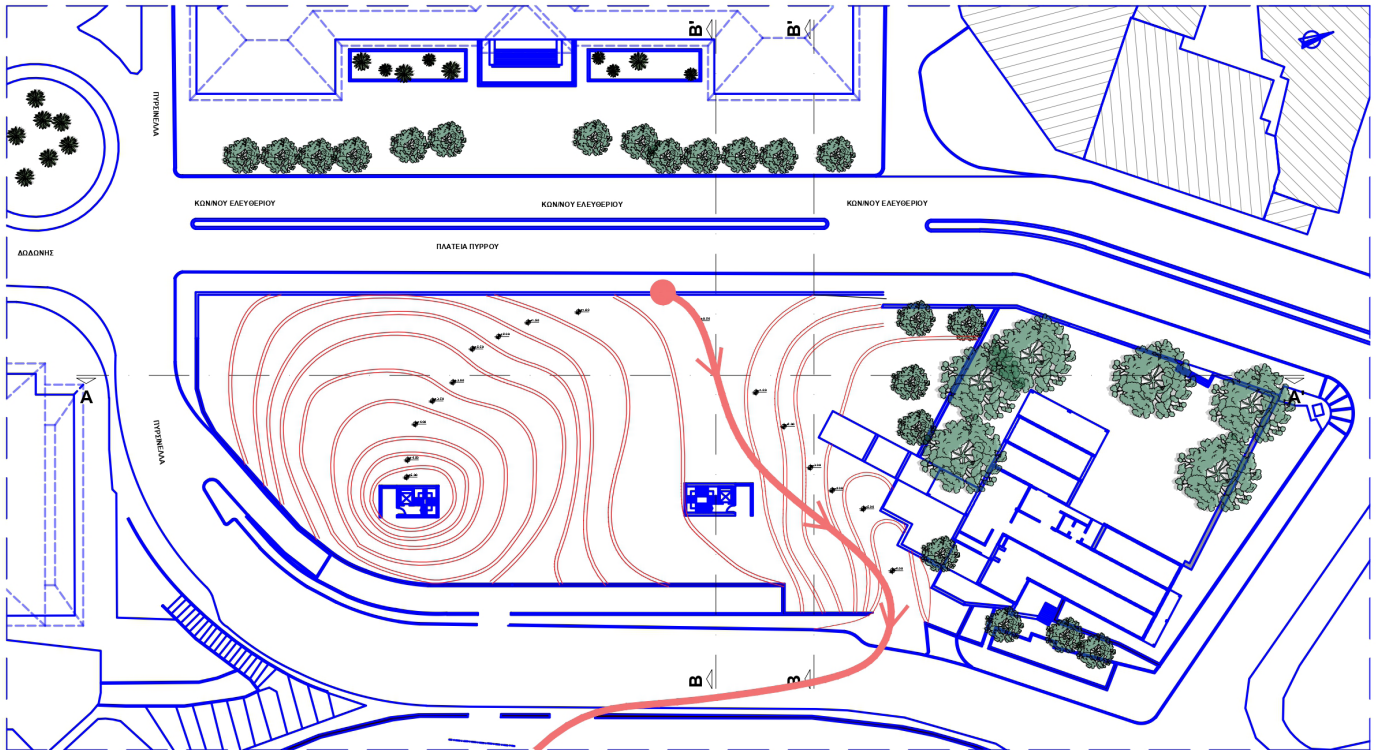
— Κίνηση οχημάτων
— Κίνηση πεζών

Η συνάθροιση του χρήστη στην περιοχή.

- Έντονη
- Ήπια
- Αραιή

Diagrams

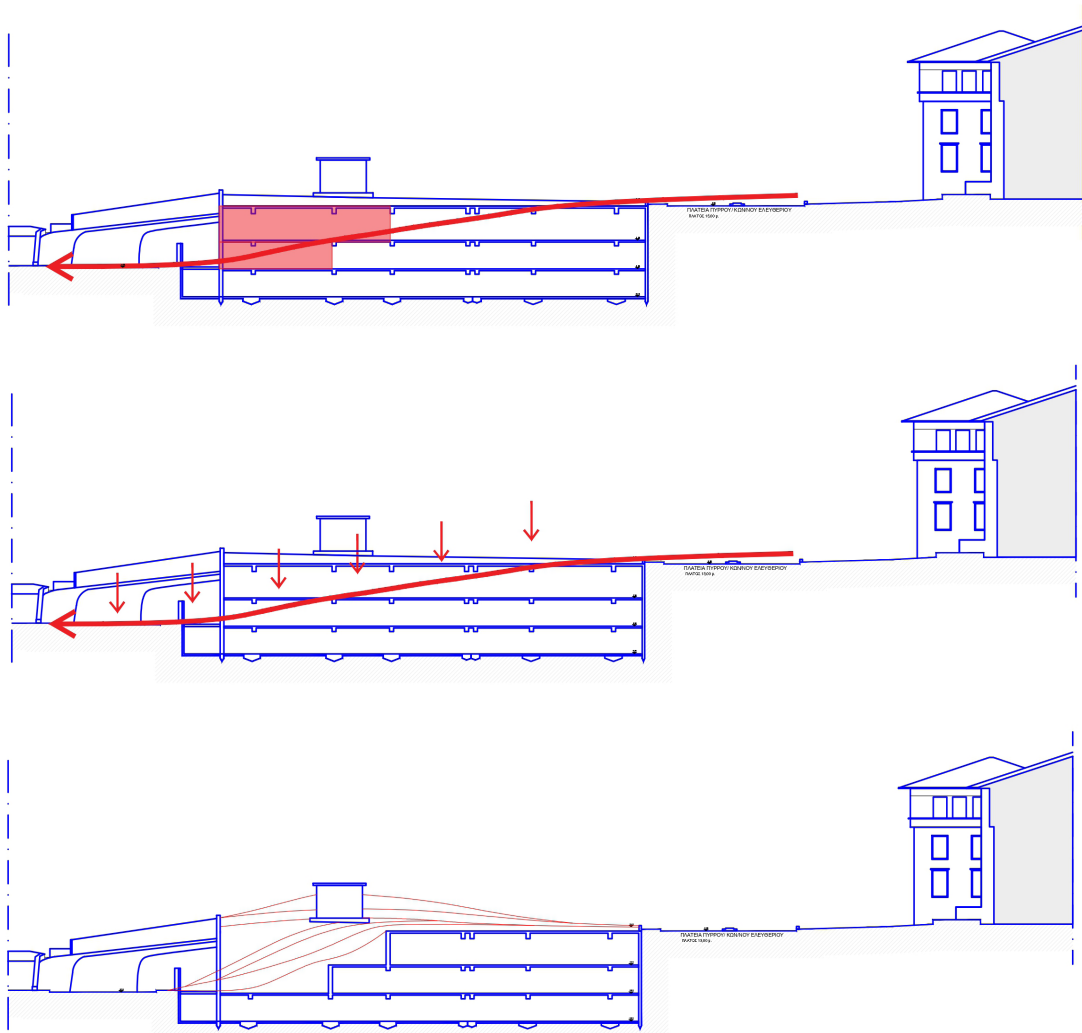

Δημιουργία νέων υψομετρικών

Ακριβώς επειδή η πλατεία έχει χάσει κάθε σωματική διάσταση, η πρόταση εδώ επιλέγει να την επαναφέρει με τον πιο άμεσο τρόπο: μέσα από το ίδιο το ανάγλυφο του εδάφους. Η παρέμβαση σπάει αυτή την επίπεδη επιφάνεια, δημιουργώντας υψομετρικές διαφοροποιήσεις – θετικές και αρνητικές – που έχουν στόχο να ενοποιήσουν την πλατεία με την κάτω πόλη.

Δεν πρόκειται για μια απλή διαμόρφωση με βαθμίδες, αλλά για μια σειρά από ανωφέρειες, καθίσματα ενσωματωμένα στις διαφορές στάθμης, και σημεία όπου ο χρήστης αναγκάζεται – έστω και ελάχιστα – να αλλάξει τον ρυθμό του βήματός του. Αυτές οι διαφοροποιήσεις δεν είναι απλώς αισθητικό στοιχείο: τονίζουν συνειδητά το **κόπιασμα**, την σωματική προσπάθεια που απαιτείται για να διασχίσει κανείς το κέντρο γενικότερα – μια προσπάθεια που η σύγχρονη, ισοπεδωμένη αστική επιφάνεια έχει συνηθίσει να αποκρύπτει.

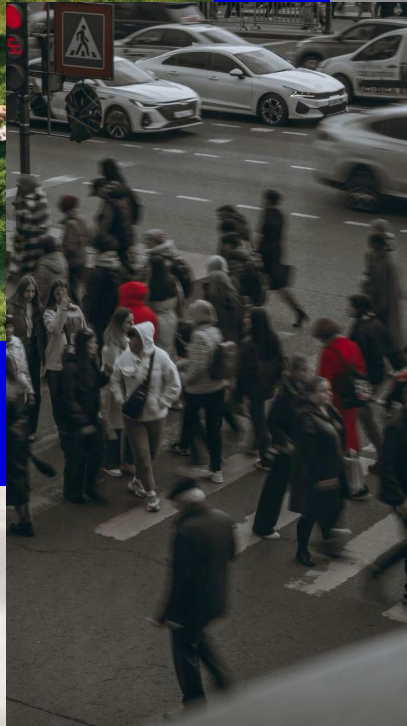
Diagrams

PANORAMA - level +1

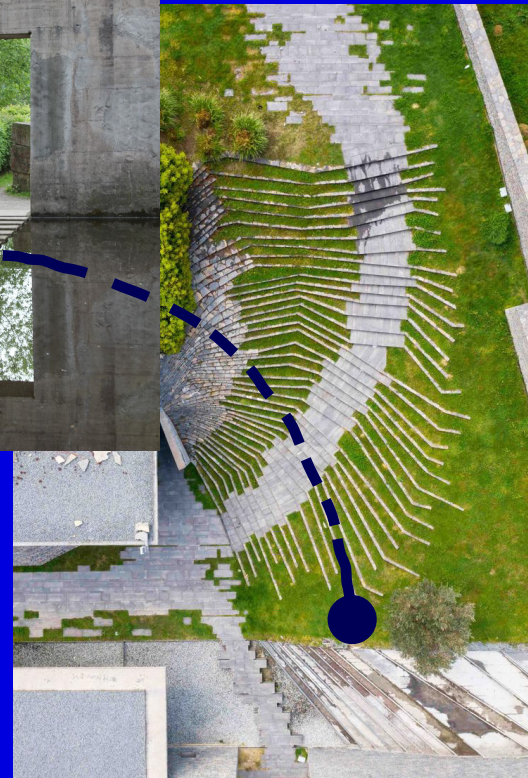
upper city
- level 0

OASIS
level -1

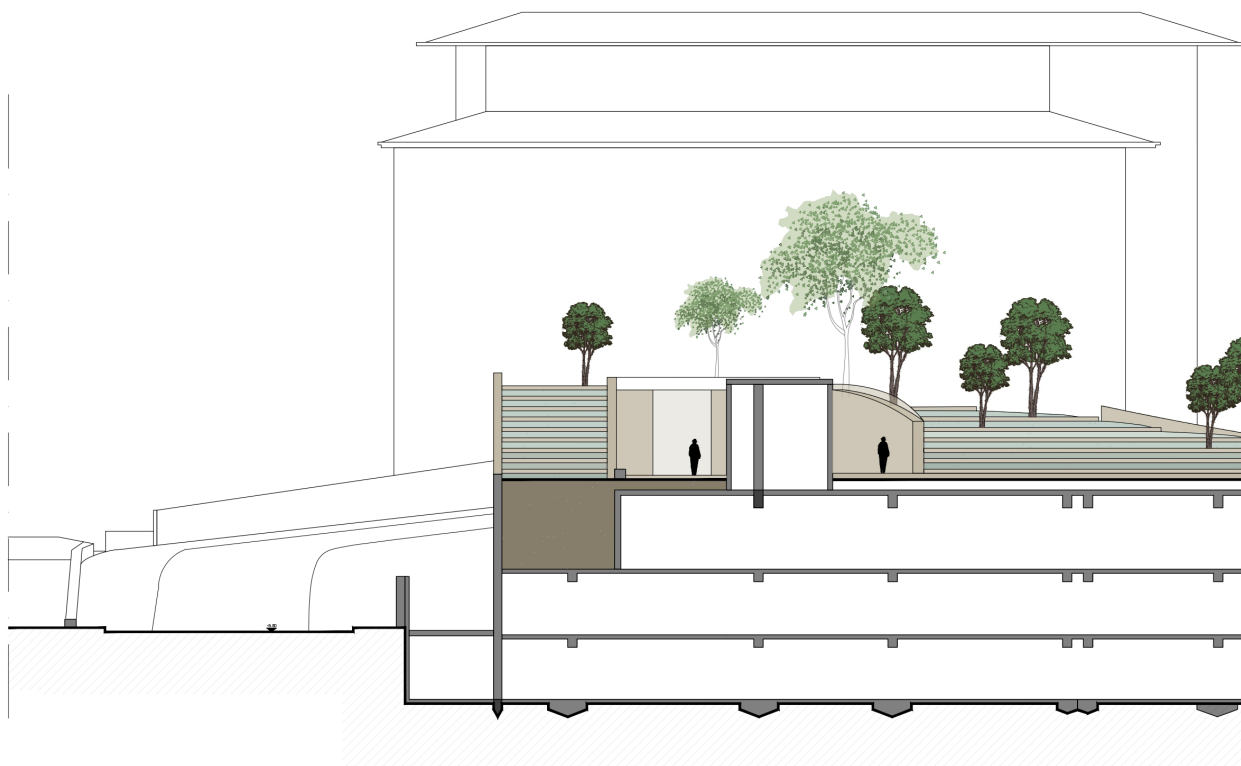

lower city
level -2

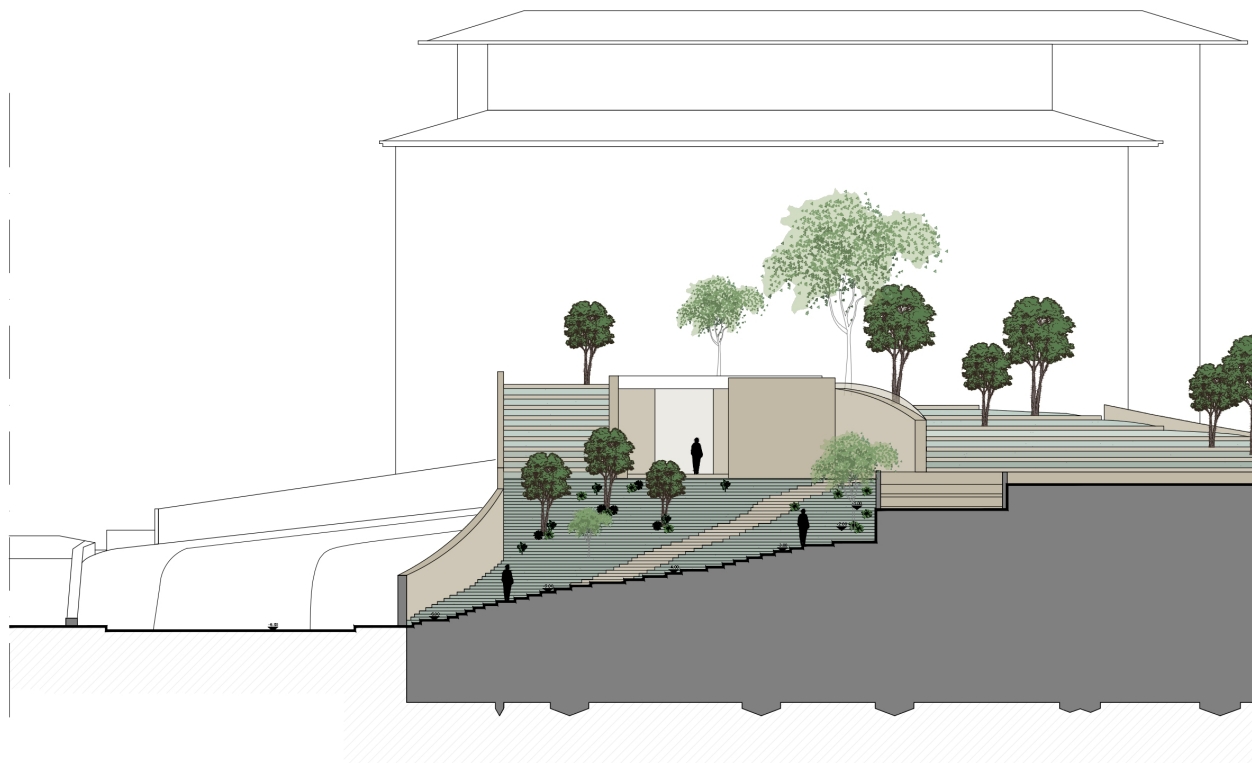

Τομή α-α'

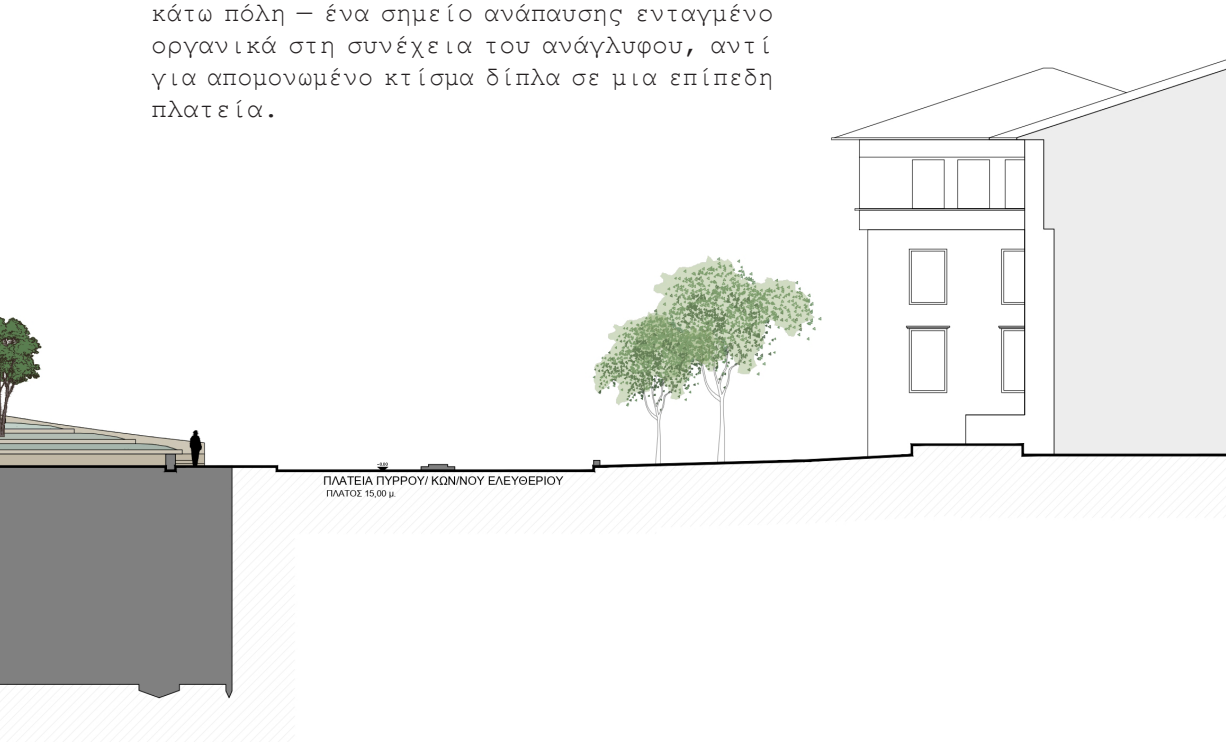

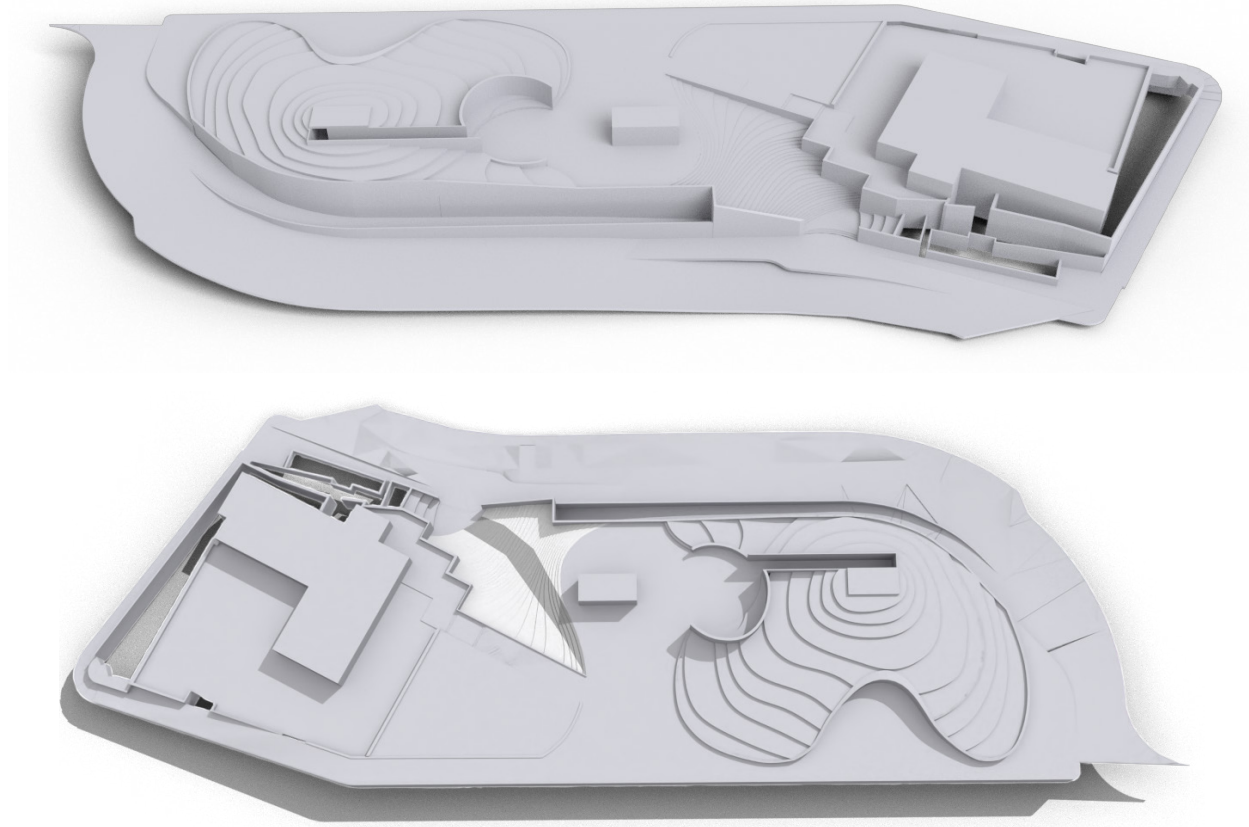
Τομή β-β'

Στο ίδιο πλαίσιο αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον ο ρόλος της Όασης του Κωνσταντινίδη, που βρίσκεται στο ίδιο σημείο και είχε ήδη σχεδιαστεί σεβόμενο την τοπολογία του εδάφους, οργανωμένο σε διαφορετικά επίπεδα που ακολουθούν τη φυσική κλίση της περιοχής.

Με την παρούσα παρέμβαση, τα νέα επίπεδα που διαμορφώνονται στην πλατεία συνδέονται με τα ήδη υπάρχοντα επίπεδα της Όασης, η οποία αποκτά έτσι, τον ρόλο μιας πραγματικής όασης στα μέσα της διαδρομής προς την κάτω πόλη – ένα σημείο ανάπαυσης ενταγμένο οργανικά στη συνέχεια του ανάγλυφου, αντί για απομονωμένο κτίσμα δίπλα σε μια επίπεδη πλατεία.

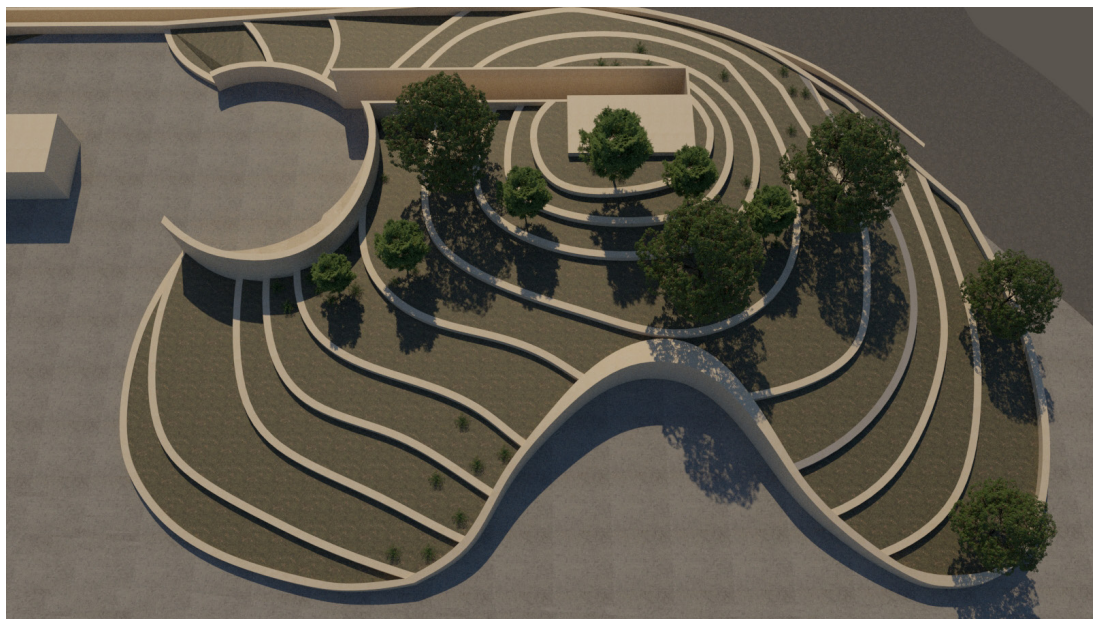

3d models

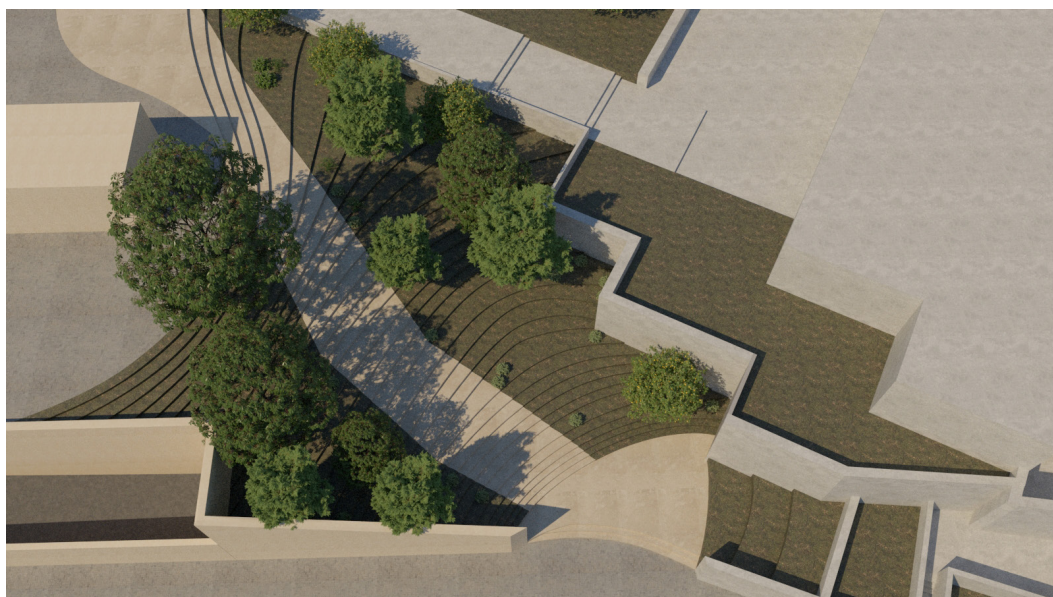

Μέσα από αυτή την παρέμβαση, η πλατεία Πύρρου μετατρέπεται από ανώνυμη, ισοπεδωμένη επιφάνεια σε χώρο όπου η σωματική διάσταση της εμπειρίας —η ανάβαση, η κατάβαση, η αντίληψη της κλίσης, η αναζήτηση σημείου στήριξης— καθίσταται αντιληπτή και ενεργή. Η πλατεία αποκτά τοπογραφία, και μέσω αυτής αποκτά σημεία αναφοράς: κάθε ύψωμα και κάθε βαθούλωμα λειτουργεί ως διακριτό στοιχείο προσανατολισμού εντός του ενιαίου χώρου.

Η διαφοροποίηση αυτή καθιστά τον χώρο κατάλληλο για στάση όσων δεν έχουν συγκεκριμένο προορισμό —τους αναμένοντες, τους στρατιώτες σε διάλειμμα, τους ηλικιωμένους, φοιτητές ανάμεσα σε μαθήματα— ενώ παράλληλα λειτουργεί ως σημείο εκκίνησης για τη συνέχεια της διαδρομής προς την πλατεία Τζαβέλλα, όπου η σωματική εμπειρία της Πύρρου παραδίδει τη θέση της σε μια διαφορετική διάσταση της αστικής εμπειρίας: την κοινωνική.

Διαμόρφωση Panorama (level+1)

Προς την κάτω πόλη
level -2

Προς την κάτω πόλη

3.2 Social Character

επαναπροσδιορισμός της Πλατείας Τζαβέλλα

Ο δεύτερος σταθμός του δικτύου παρεμβάσεων βρίσκεται στην πλατεία Τζαβέλλα, σε μια γειτονιά όπου συνυπάρχουν πολλές διαφορετικές κοινωνικές ομάδες –μόνιμοι κάτοικοι, μετανάστες, φοιτητές, μαθητές, στρατιωτικό προσωπικό, επισκέπτες. Το τζαμί της περιοχής αποτελεί χαρακτηριστικό τοπόσημο αυτής της πολυπολιτισμικότητας, αποτυπώνοντας την ιστορική πολυφωνία του τόπου. Η συνύπαρξη αυτών των ομάδων παραμένει, ωστόσο, σε μεγάλο βαθμό παράλληλη και όχι ουσιαστική: οι διαφορετικές ομάδες μοιράζονται τον ίδιο χώρο χωρίς να συναντιούνται πραγματικά, χρησιμοποιώντας τους ίδιους δρόμους και τα ίδια σημεία στάσης σε διαφορετικές ώρες, χωρίς να αναπτύσσεται κοινή δραστηριότητα μεταξύ τους.

2ος σταθμός
- Πλατεία Τζαβέλλα

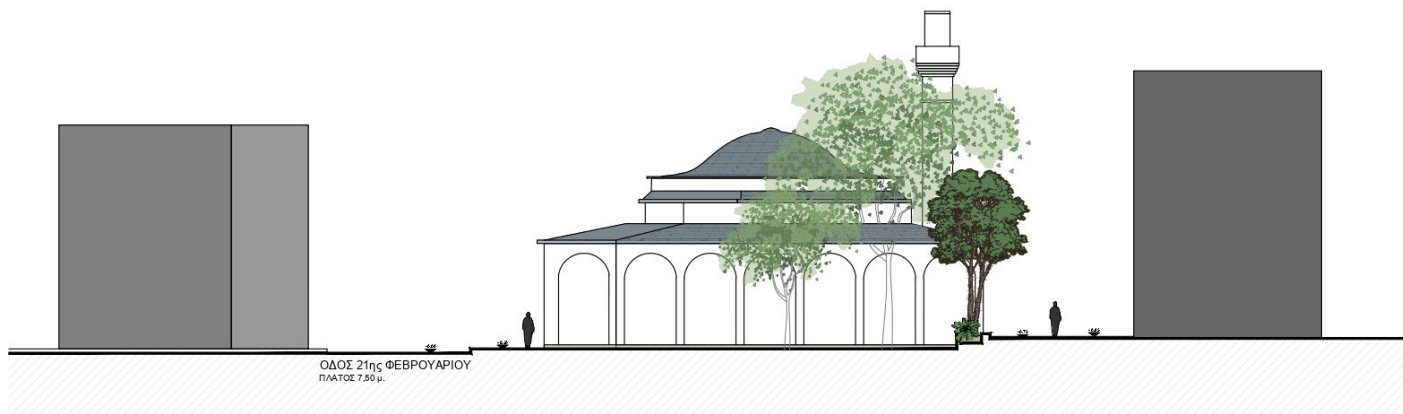
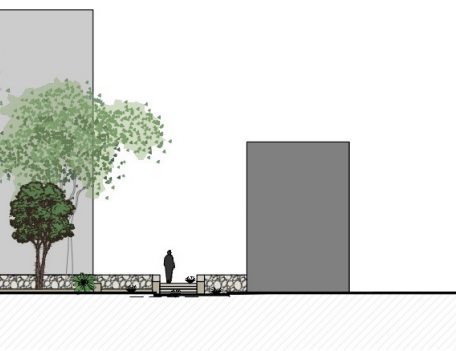
Υφιστάμενη κατάσταση

Τομές υφιστάμενης κατάστασης

Τομή β-β'

Η διαδρομή συνεχίζεται και στην πορεία της διαγράφει χαράξεις σχεδιασμού.

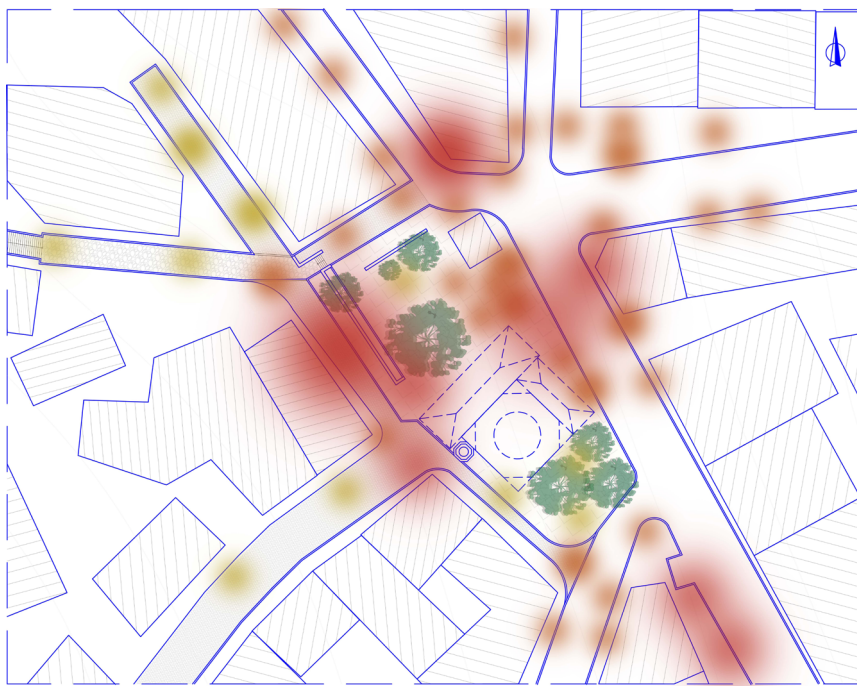
Η κίνηση στην περιοχή την πλατείας

— Κίνηση οχημάτων
 - - - Κίνηση πεζών

Diagrams

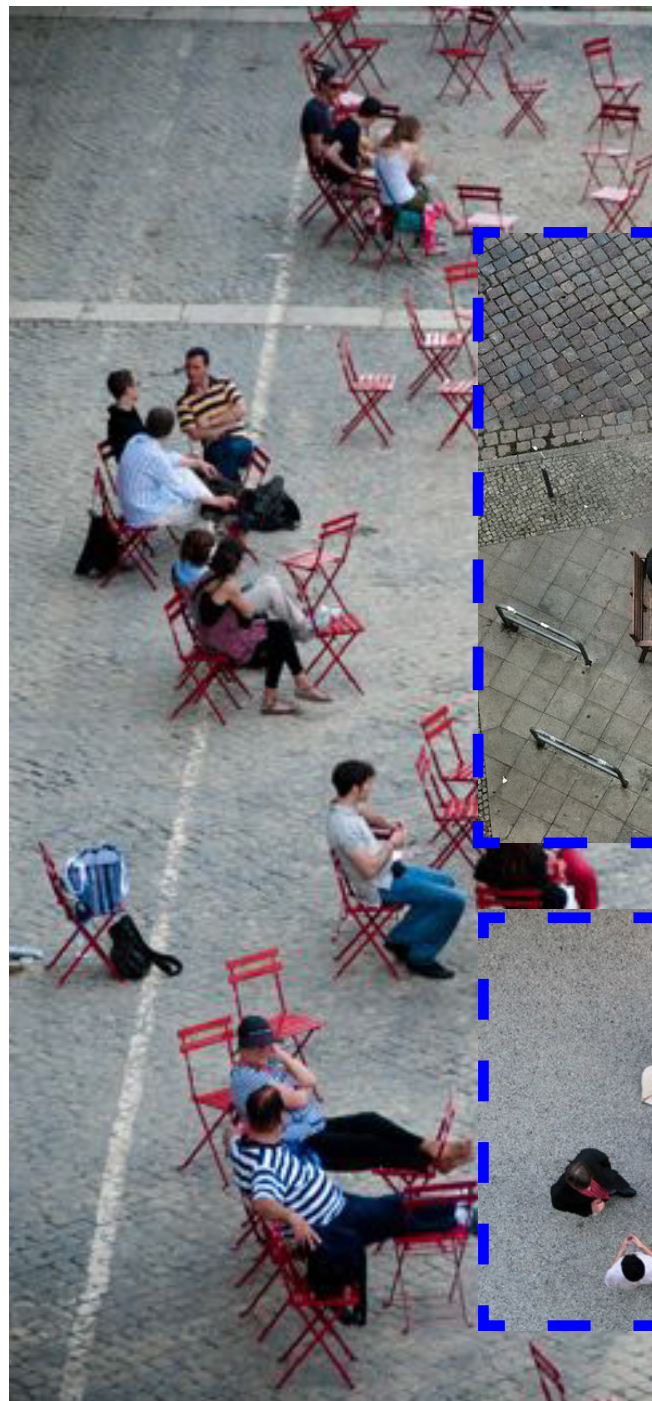
Η συνάθροιση του χρήστη στην
περιοχή γύρω από την πλατεία

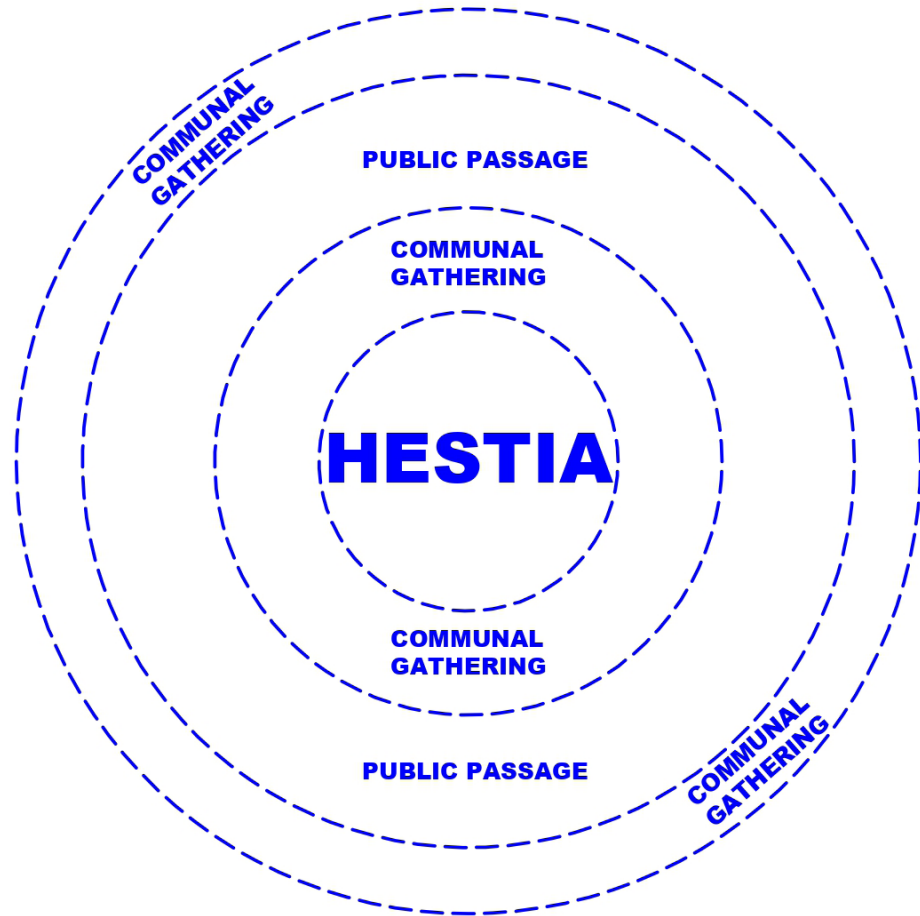
- Έντονη
- Ηπια
- Αραιή

Η πρόταση παρέμβασης στο σημείο αυτό επικεντρώνεται στη δημιουργία προϋποθέσεων για ουσιαστική, και όχι απλώς συμβολική, συνάντηση μεταξύ των κοινωνικών ομάδων της περιοχής, μέσα από μια καθημερινή, επαναλαμβανόμενη πρακτική. Προτείνεται η διαμόρφωση στην πλατεία μιας κοινόχρηστης κουζίνας –ενός χώρου με στοιχεία καθισμάτων, εστιών και τραπεζιών, όπου κάθε χρήστης έχει τη δυνατότητα να παρασκευάσει το δικό του γεύμα. Κεντρικό στοιχείο αυτής της διαμόρφωσης αποτελεί η εστία, η οποία λειτουργεί ταυτόχρονα ως πρακτικό εργαλείο μαγειρέματος και ως χωρικός μηχανισμός συνάθροισης.

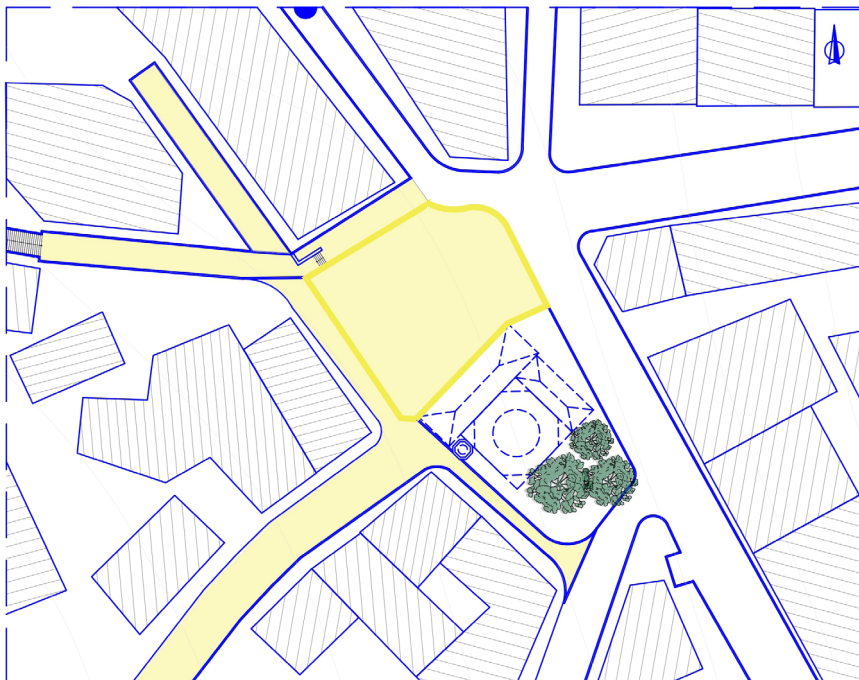
Η εστία επιβάλλει εκ της φύσης της μια σχέση εγγύτητας και αναμονής: η παρασκευή ενός γεύματος απαιτεί χρόνο, κατά τον οποίο ο χρήστης παραμένει σταθερά τοποθετημένος σε ένα συγκεκριμένο σημείο, σε αντίθεση με τη συνήθη κινητικότητα της αστικής διέλευσης. Η διάταξη των εστιών στην πλατεία προτείνεται με τρόπο ώστε ο διαθέσιμος χώρος γύρω από καθεμία να είναι μοιρασμένος, και όχι αποκλειστικά διατεθειμένος σε έναν χρήστη· δύο ή περισσότερα άτομα καλούνται έτσι να βρίσκονται ταυτόχρονα στο ίδιο σημείο, περιμένοντας ο καθένας το δικό του φαγητό να ψηθεί. Η φυσική εγγύτητα που προκύπτει δεν είναι προϊόν σχεδιαστικού εξαναγκασμού, αλλά απόρροια μιας κοινής, καθημερινής ανάγκης –της παρασκευής τροφής– η οποία λειτουργεί ως ουδέτερο, μη φορτισμένο πλαίσιο συνάντησης μεταξύ ατόμων που υπό άλλες συνθήκες δεν θα αλληλεπιδρούσαν. Η επιλογή του μαγειρέματος ως δραστηριότητας βασίζεται, εξάλλου, στον καθολικό χαρακτήρα της πρακτικής, η οποία δεν προϋποθέτει κοινή γλώσσα, θρησκεία ή καταγωγή, και μπορεί να μεταδοθεί μέσα από τη χειρωνακτική πράξη και την κοινή γευστική εμπειρία.

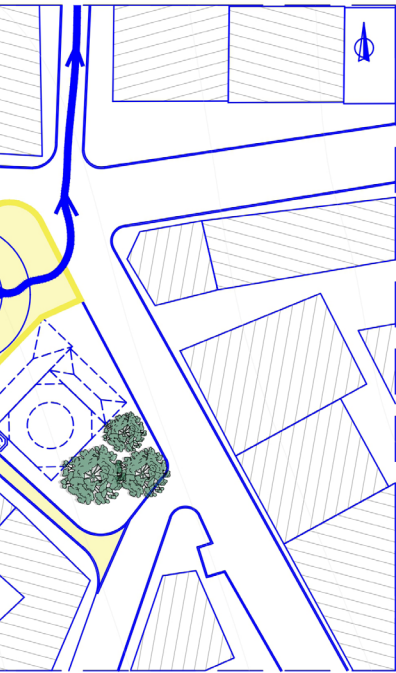
From Service Space to Social Center:
Reconfiguring the Kitchen

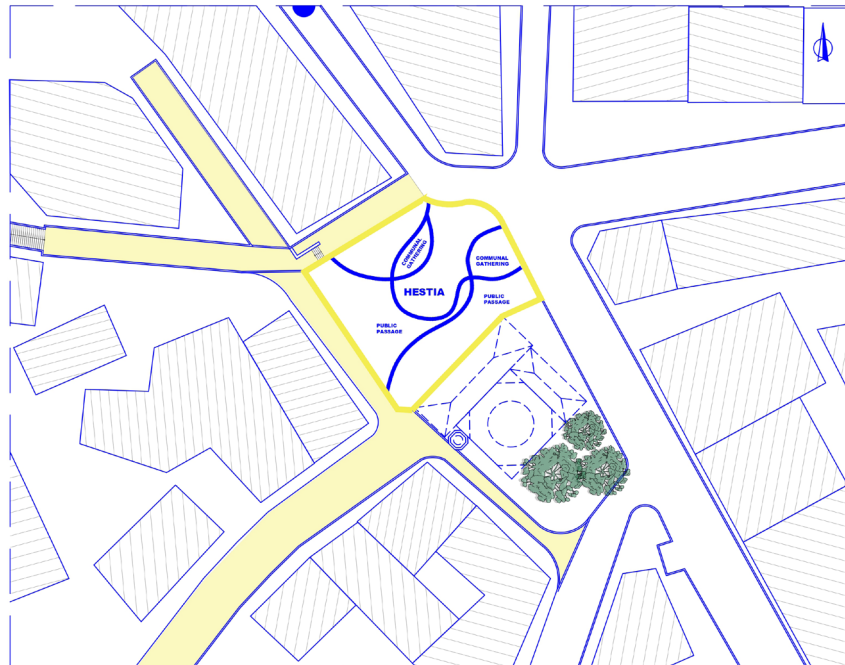
Το κομμάτι της περιοχής προς
αναδιαμόρφωση

Diagrams

Η νοητική
εναλλακτική
διαδρομή χαράζει
ζώνες

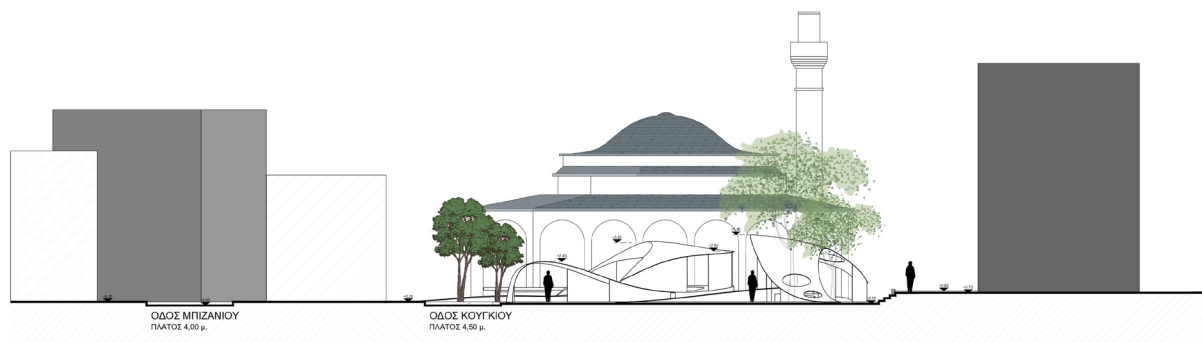
Δημιουργούνται ζώνες εστίας,
συνάθροισης και περασμάτων.

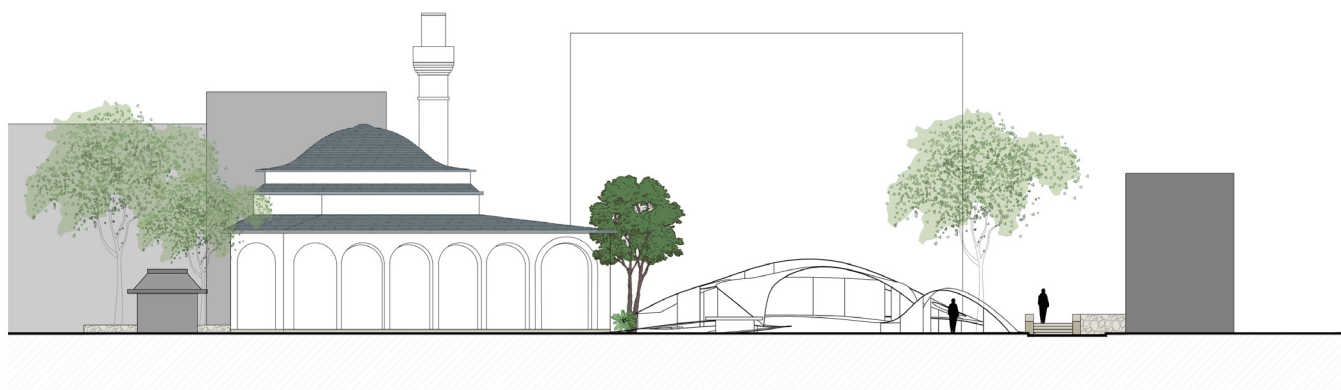

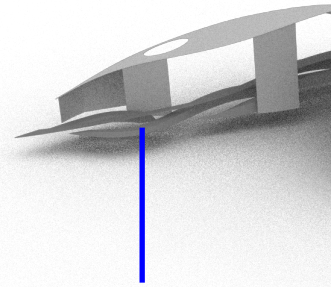
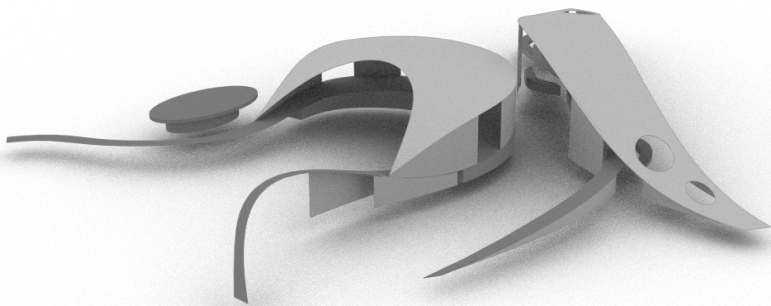
Νέα πρόταση & τομές

Τομή β-β'

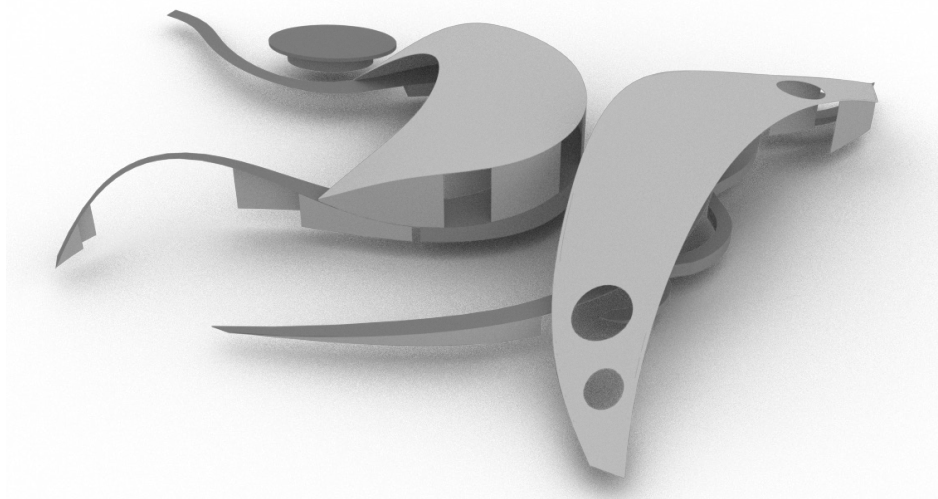

Τομή α-α'

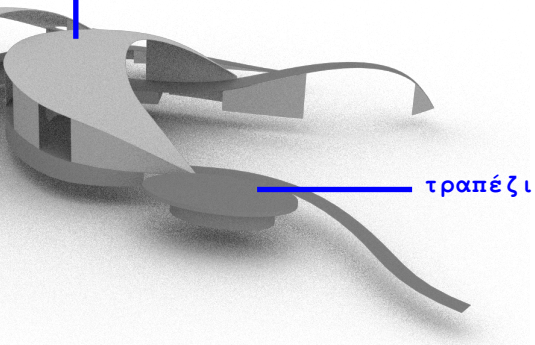
κάθισμα

Απόψεις τρισδιάστατου μοντέλου

Μέσα από αυτή την παρέμβαση, η πλατεία Τζαβέλλα μετατρέπεται σε χώρο ενεργής κοινωνικής συνάντησης, όπου η πολυπολιτισμικότητα της γειτονιάς δεν παραμένει αμιγώς κοινωνιολογικό δεδομένο, αλλά αποκτά τη μορφή καθημερινής, βιωμένης πρακτικής. Η παρέμβαση δεν επιβάλλει μια ενιαία ταυτότητα στον χώρο, αλλά διαμορφώνει τις συνθήκες ώστε οι ήδη υπάρχουσες ταυτότητες της περιοχής να συναντηθούν αυθόρμητα, μέσα από μια δραστηριότητα κοινή και προσβάσιμη σε όλες τις κοινωνικές ομάδες. Από το σημείο αυτό, η διαδρομή μεταβαίνει σε διαφορετική διάσταση της αστικής εμπειρίας: από την κοινωνική συνάντηση της Τζαβέλλα στην πιο εσωστρεφή, ιστορική εμπειρία του Κάστρου.

στέγαστρο

3d models

Οι χαράξεις της διαδρομής έδωσαν την θέση τους σε παραμετρικές λωρίδες που παίρνουν ύψος ανάλογα με την χρήση τους, στέγαστρο, κάθισμα, τραπέζι.

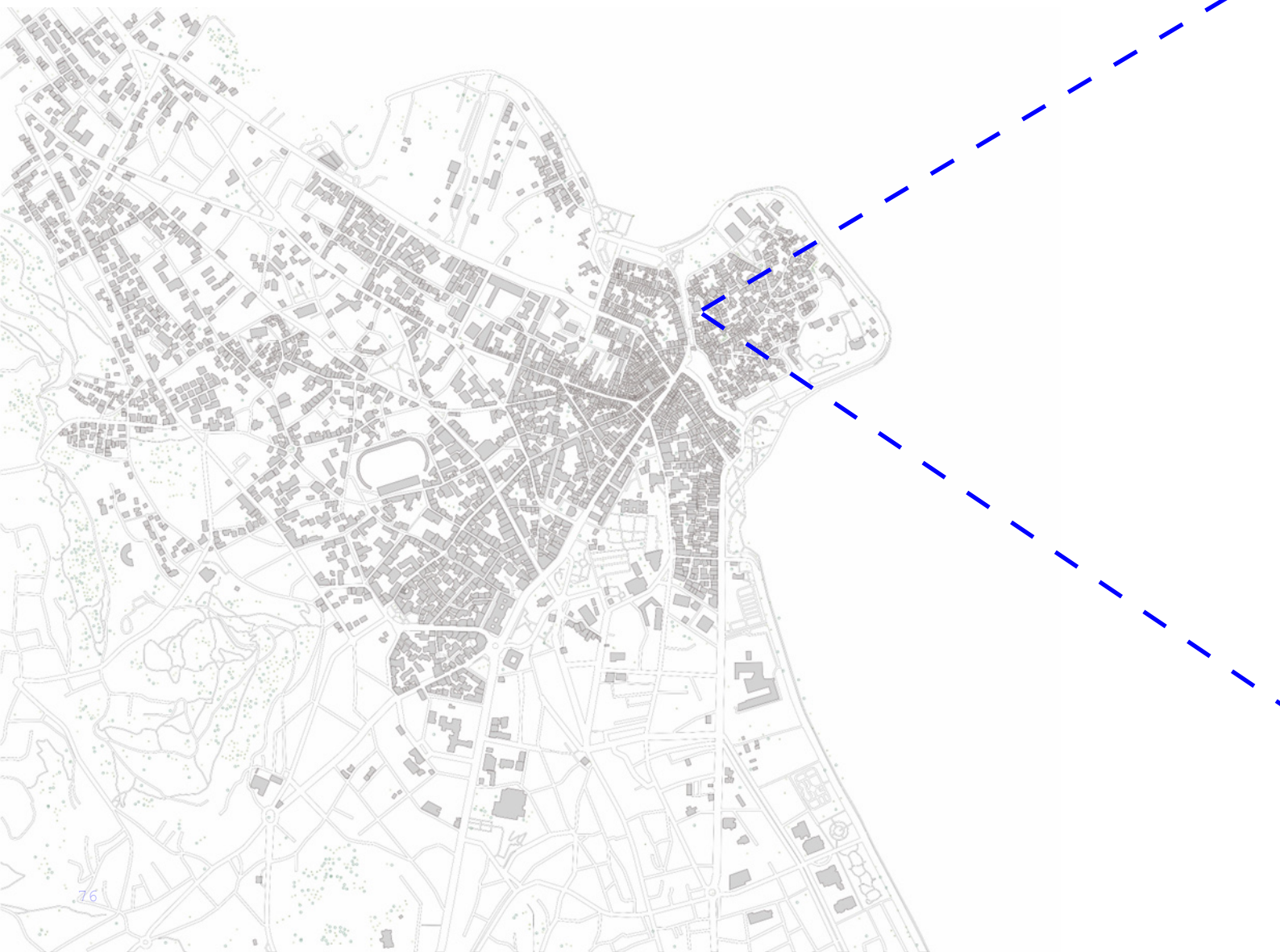
3.3 Urban Sanctuary – Το ιστορικό πέρασμα

Ο τρίτος σταθμός του δικτύου παρεμβάσεων βρίσκεται στο Κάστρο των Ιωαννίνων, και συγκεκριμένα στο οικόπεδο της συναγωγής. Ο χαρακτήρας της παρέμβασης στο σημείο αυτό προσδιορίζεται ως αστικό καταφύγιο: η διέλευση από τα τείχη σηματοδοτεί τη μετάβαση σε ένα σαφώς διαφοροποιημένο περιβάλλον, με αισθητά μειωμένη ένταση κυκλοφορίας σε σχέση με τον πυκνό αστικό ιστό εκτός των τειχών. Η ηχητική ένταση υποχωρεί, ο ρυθμός βάδισης μεταβάλλεται, και οι συνθήκες φωτισμού στο εσωτερικό των στενών δρόμων του Κάστρου διαφοροποιούνται αισθητά, με μεγαλύτερο βαθμό σκίασης. Τα τείχη λειτουργούν ως φυσικό όριο που διαχωρίζει δύο διακριτές συνθήκες αστικής εμπειρίας: τη σύγχρονη, λειτουργική δραστηριότητα εκτός των τειχών, και την πιο αργή, ιστορικά στρωματωμένη ατμόσφαιρα στο εσωτερικό τους.

3ος σταθμός - Κάστρο

Υφιστάμενη κατάσταση

Η διαδρομή περνάει το σκληρό
όριο των τειχών και εισέρχεται
στο αστικό καταφύγιο του
Κάστρου

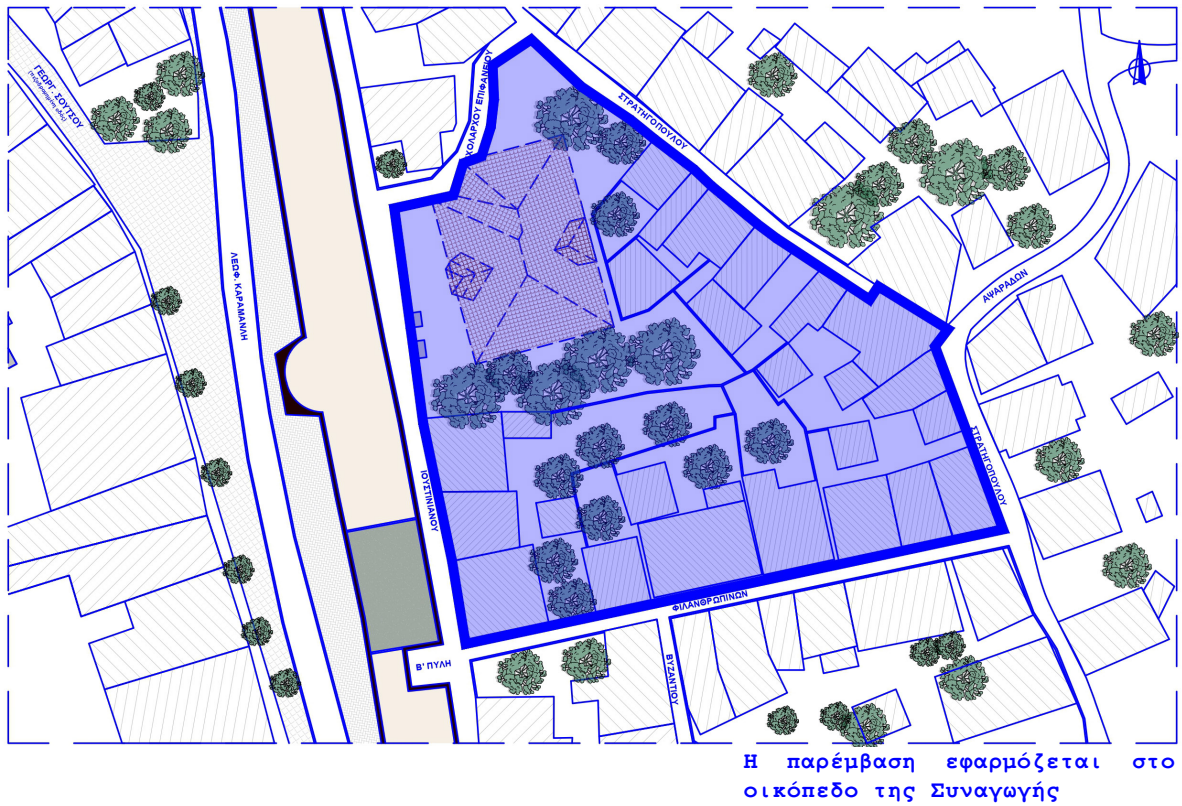
Diagrams

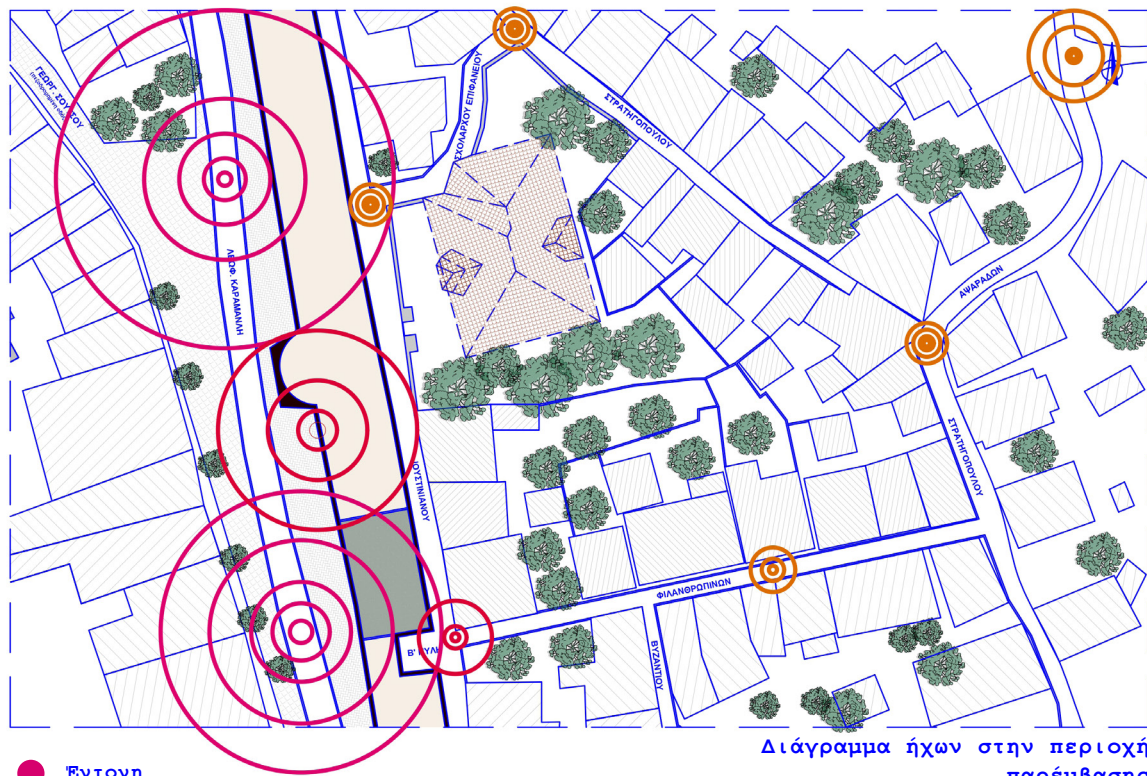
Η κίνηση στην περιοχή
παρέμβασης του Κάστρου

— Κίνηση οχημάτων
- - - Κίνηση πεζών

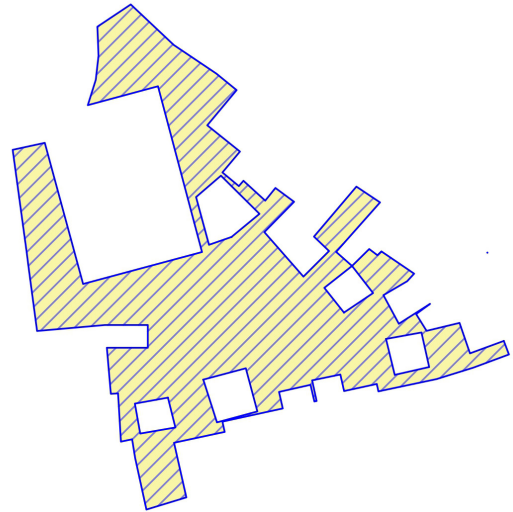
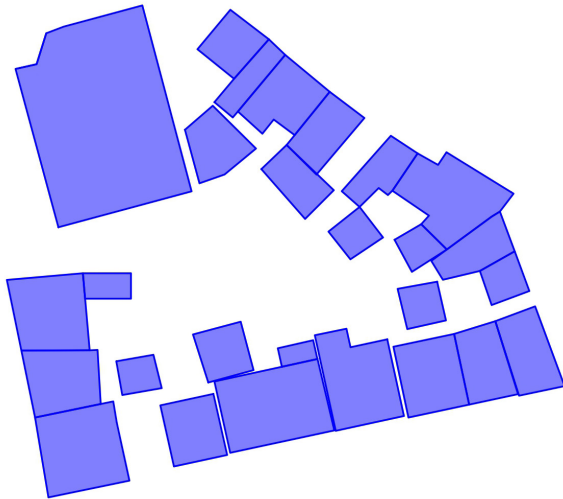
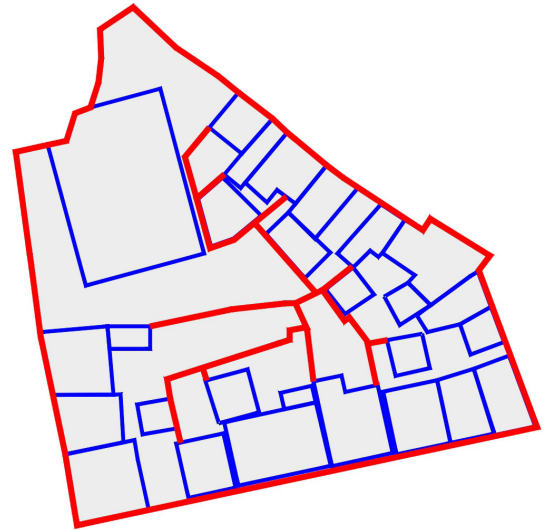
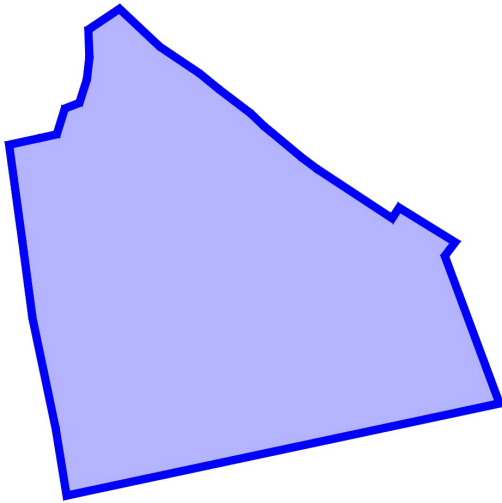
Diagrams

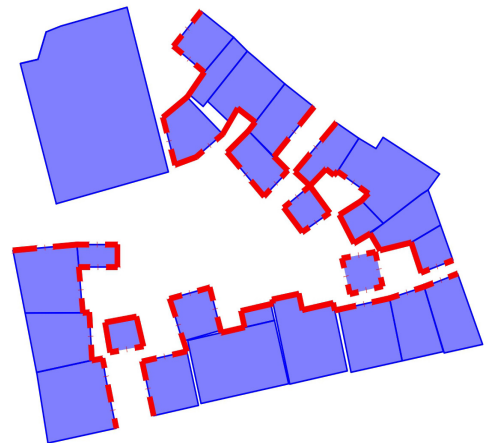
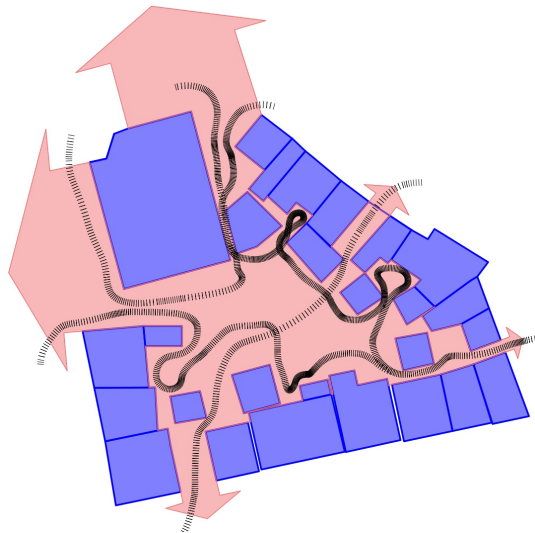
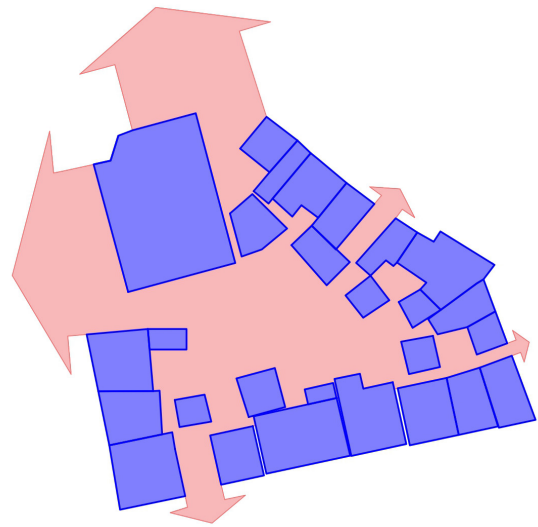
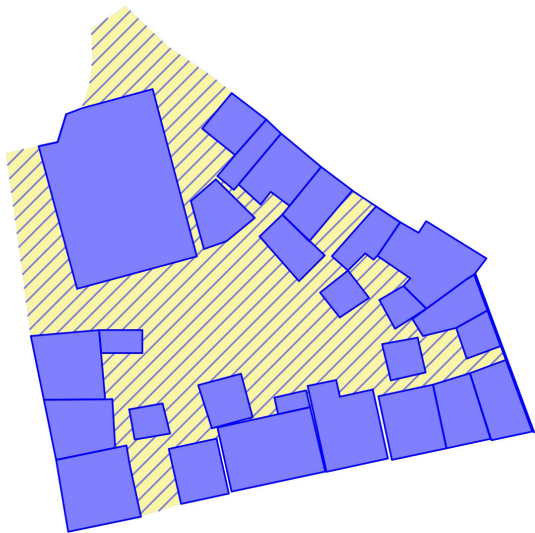

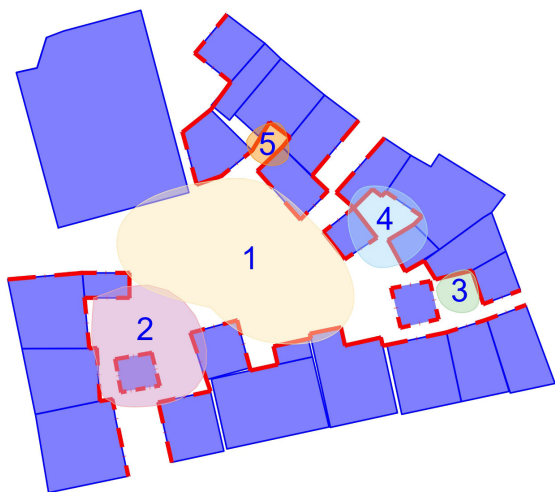
Διάγραμμα ήχων στην περιοχή παρέμβασης

Diagrams

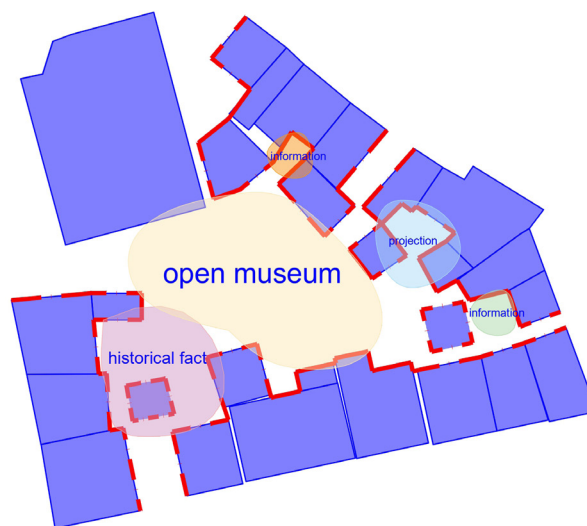

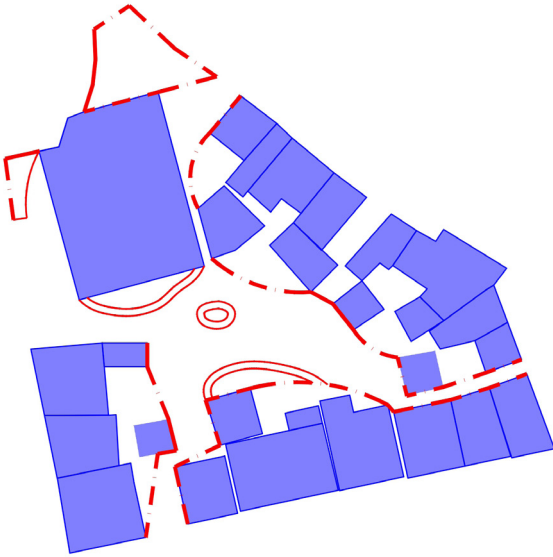
Στο οικόπεδο εφαρμογής εντοπίζονται τα όρια των ιδιοκτησιών στον ακάλυπτο του οικοπέδου, και αφαιρούνται. Έχοντας πλέον έναν καθαρό ενδιαμέσο χώρο, διακρίνονται οι θέσεις φυγής - εξόδου από αυτόν. Το οικόπεδο δρα τώρα ως χώρος πιθανών διαδρομών που μπορεί να ακολουθήσει ο χρήστης για να συνεχίσει την διαδρομή.

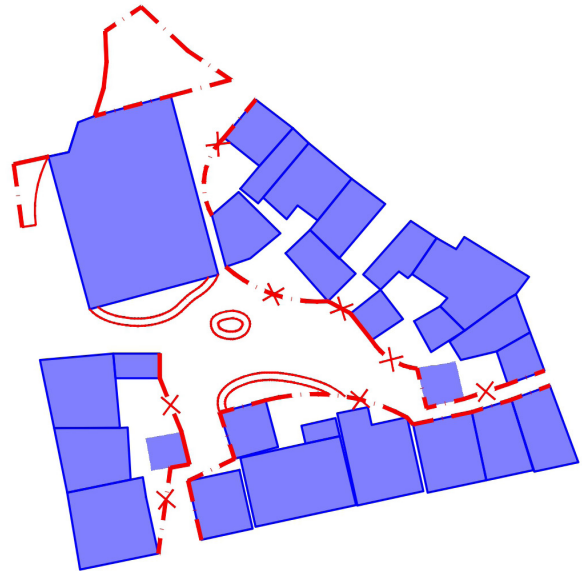
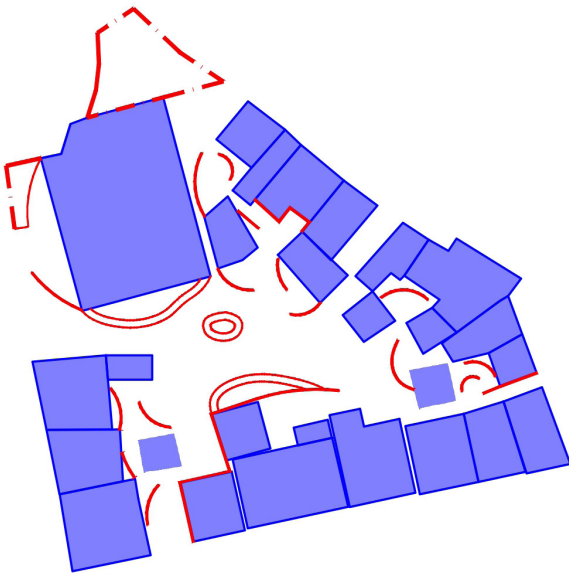

Με την νέα χάραξη στον ακάλυπτο του οικοπέδου μπορούν πλέον να διακριθούν ζώνες νέων χρήσεων.

Τα νέα όρια των λειτουργικών περιοχών σπάνε, με σκοπό να διατηρηθεί ο χαρακτήρας της ελεύθερης προσπέλασης του χρήστη ανάμεσα σε αυτά.

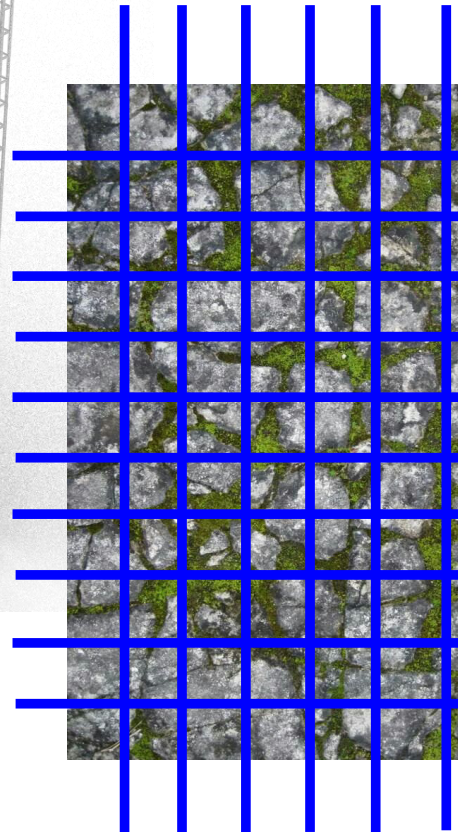
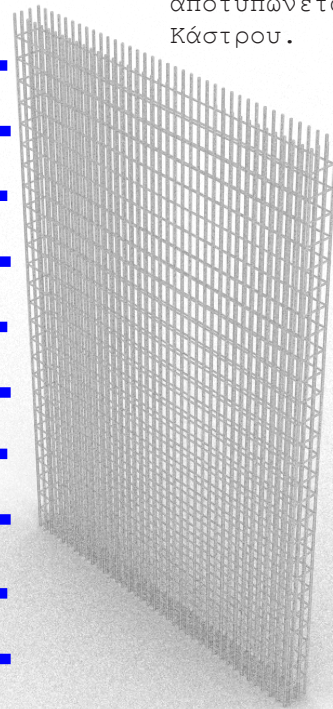

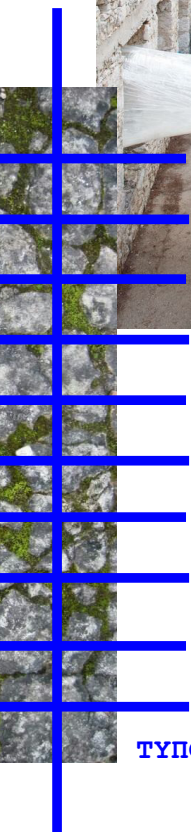
Information Projection Historical Fact Open Museum

Τα στοιχεία του πλέγματος έρχεται να αποτελέσει τον χαρακτήρα του νέου ορίου μεταξύ των λειτουργικών περιοχών, προς την δημιουργία ενός εκθεσιακού χώρου, στον οποίο θα αποτυπώνεται η ιστορικότητα του Κάστρου.

ΤΥΠΟΣ 1

Στο πλέγμα αποτυπώνονται δύο λειτουργίες: Ο τύπος 1 φέρει την πληροφορία και ο τύπος 2 αναγράφει την παραδοσιακή υλικότητα της περιοχής.

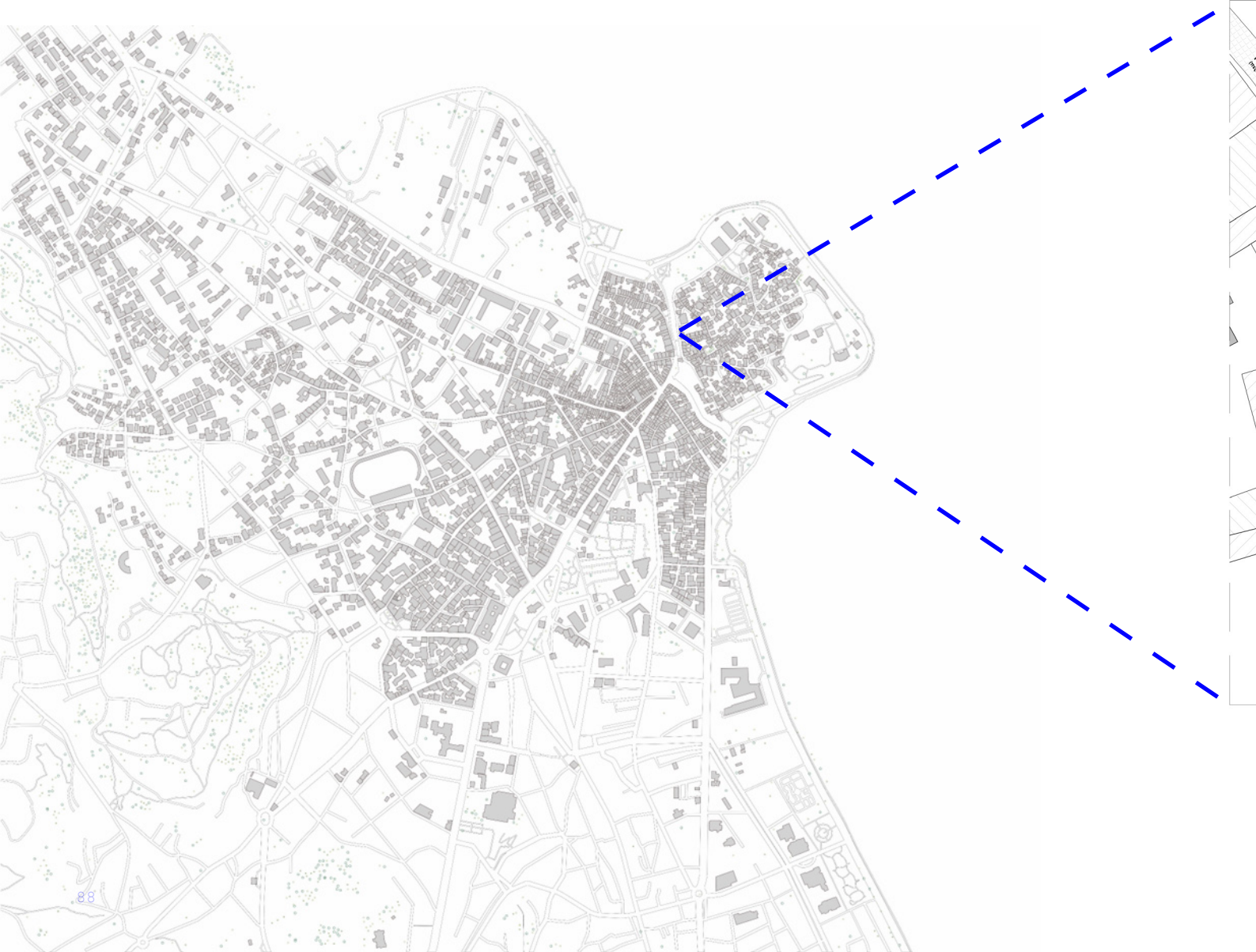

ΤΥΠΟΣ 2

Πρόταση

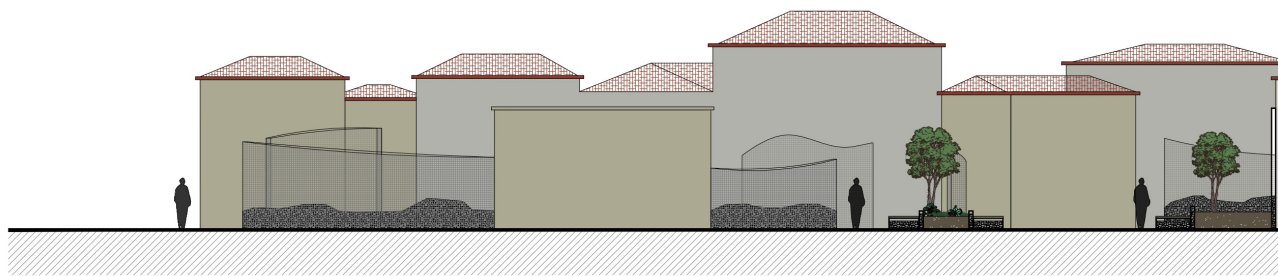

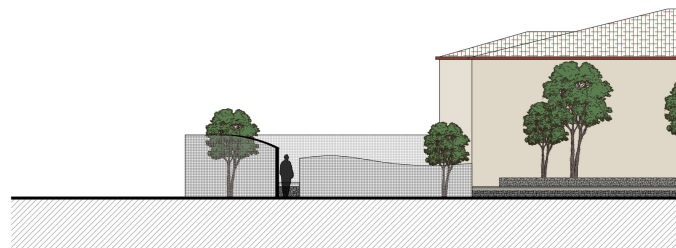
Πρόταση

Στο πλαίσιο αυτής της ηπιότερης χωρικής συνθήκης, η παρέμβαση προτείνει την κατάργηση των τοίχων ιδιοκτησίας στον ακάλυπτο χώρο της συναγωγής, με στόχο τη δημιουργία ενός ενιαίου εκθεσιακού χώρου. Η κίνηση αυτή φέρει συμβολικό περιεχόμενο: η συναγωγή, κτίριο το οποίο σήμερα παραμένει ανενεργό εντός του Κάστρου, αποκτά εκ νέου δημόσιο ρόλο, με χαρακτήρα πλέον συλλογικό και μνημονικό και όχι θρησκευτικό. Στον χώρο αυτό προτείνεται η διοργάνωση ιστορικών προβολών και η παρουσίαση πληροφοριών σχετικών με την ιστορία του Κάστρου, με τρόπο που προσομοιάζει σε ανοιχτό μουσειακό χώρο, χωρίς περιορισμούς εισόδου ή ωραρίου, ενταγμένο στην καθημερινή διαδρομή του χρήστη και όχι αποτελώντας ξεχωριστό προορισμό που απαιτεί στοχευμένη επίσκεψη.

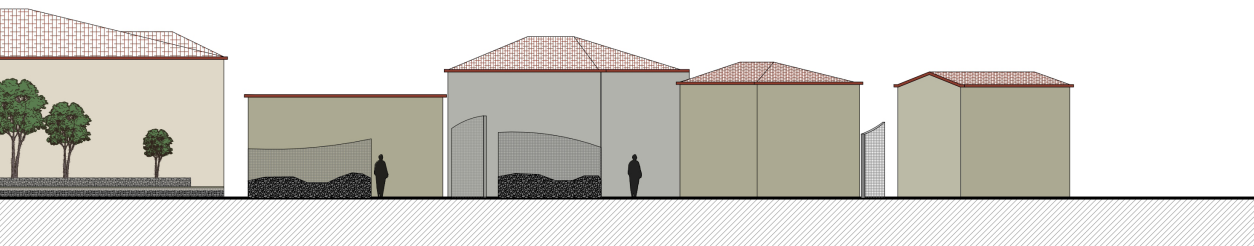
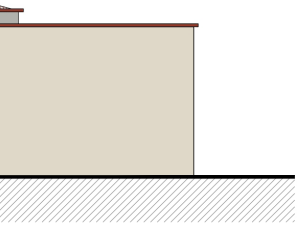

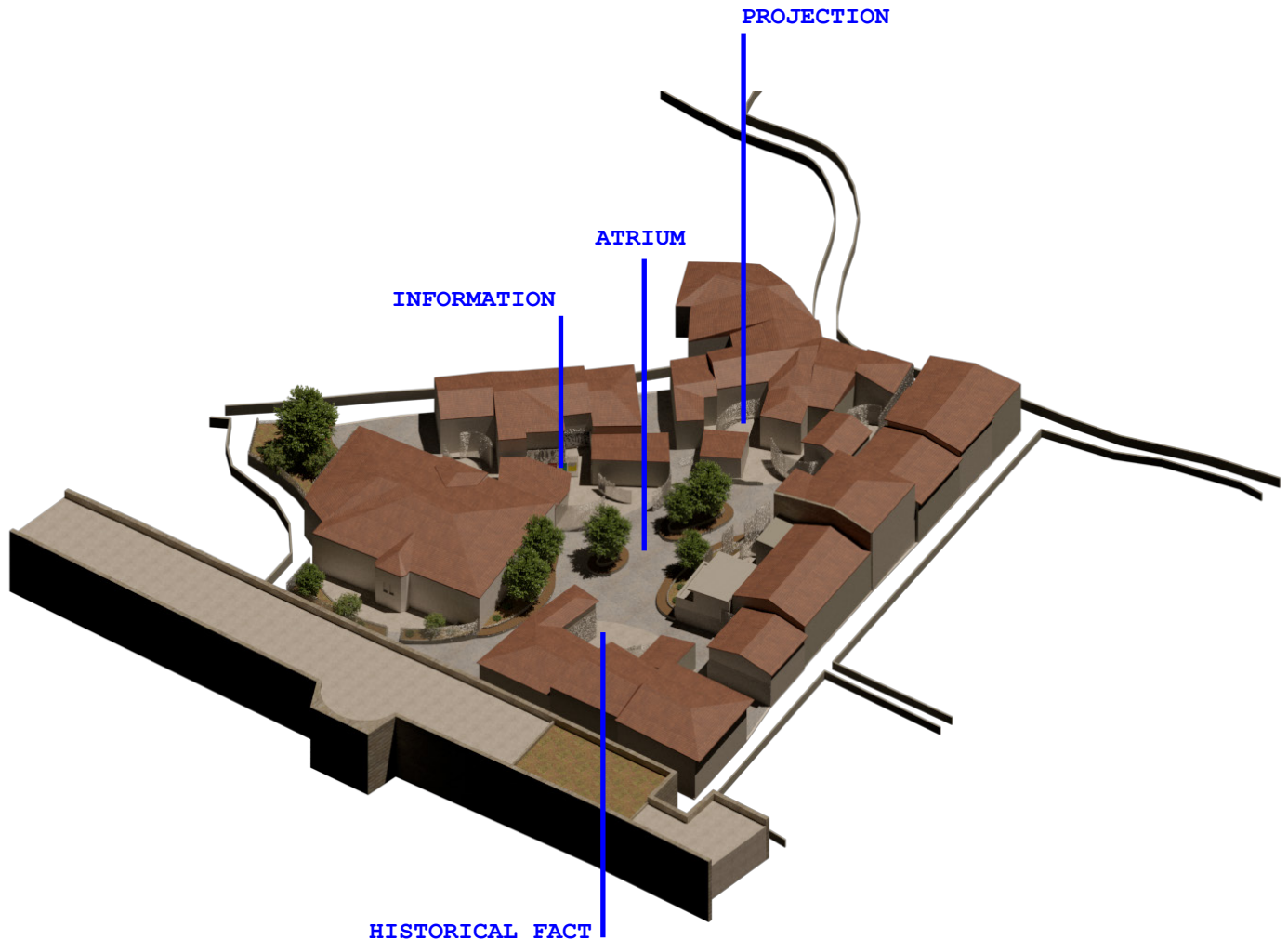
Τομή α-α'

Πρόταση

Τομή β-β'

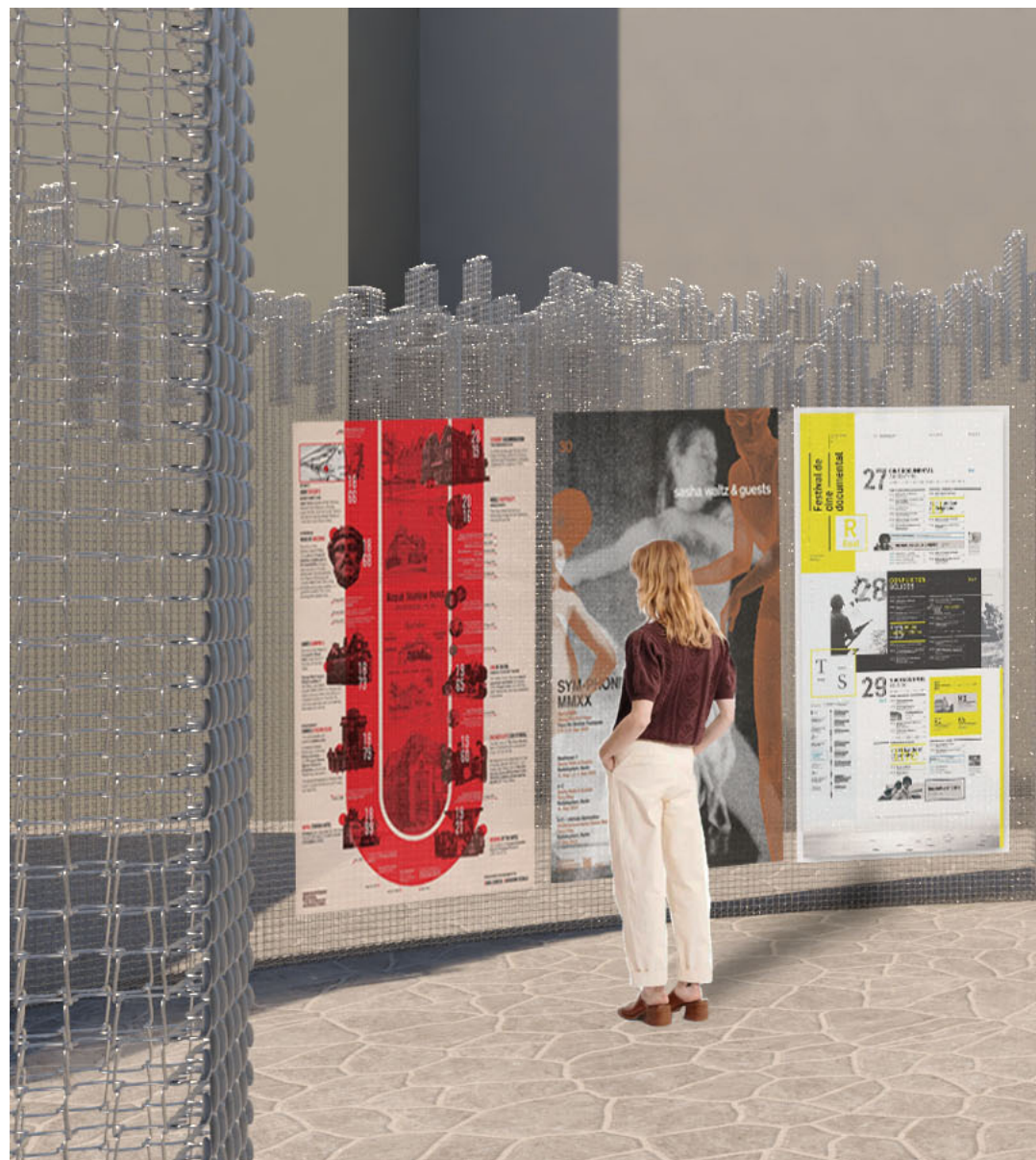
Η παρέμβαση δεν εισάγει νέο, ξένο περιεχόμενο στον χώρο, αλλά αναδεικνύει δεδομένα που το Κάστρο ήδη φέρει εντός των τειχών του: τη συλλογική μνήμη, την ιστορία και τα διαδοχικά στρώματα του χρόνου –βυζαντινό, οθωμανικό, εβραϊκό, νεοελληνικό– τα οποία συνυπάρχουν στο ίδιο περιορισμένο χωρικό απόθεμα. Ο χρήστης, έχοντας διασχίσει την προηγούμενη φάση της διαδρομής στην Πύρρου και στην Τζαβέλλα, συναντά στο σημείο αυτό έναν χώρο με χαρακτήρα αναστοχασμού, ο οποίος προετοιμάζει τη μετάβαση στο τελευταίο και πιο ανοιχτό στάδιο της διαδρομής, στο μέτωπο της λίμνης.

Η τοποθέτηση του πλέγματος

playing
in the atrium

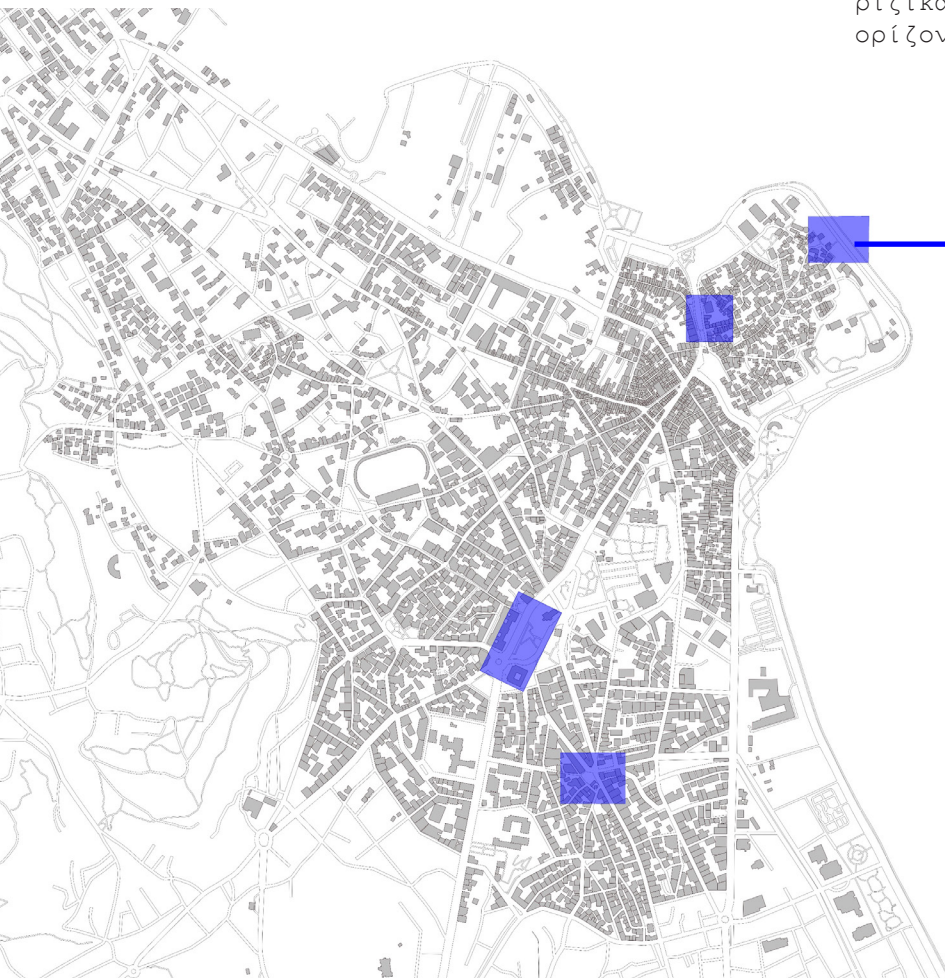

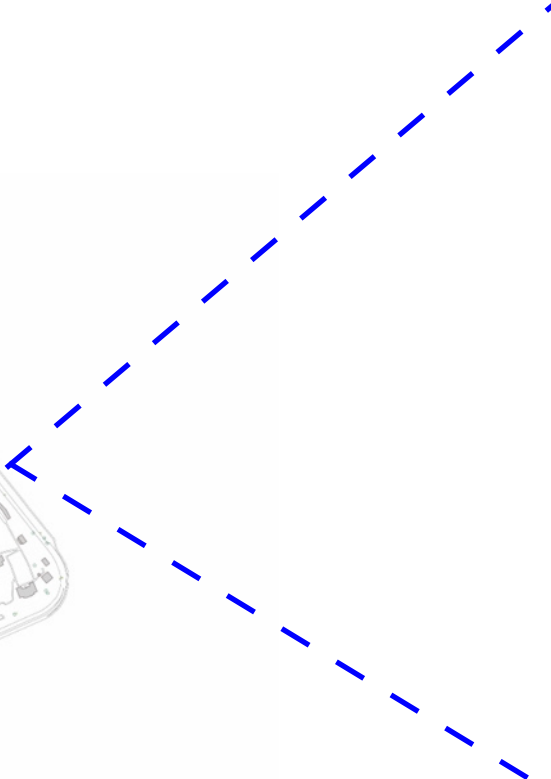
3.4 One with Nature

Το τελευταίο όριο

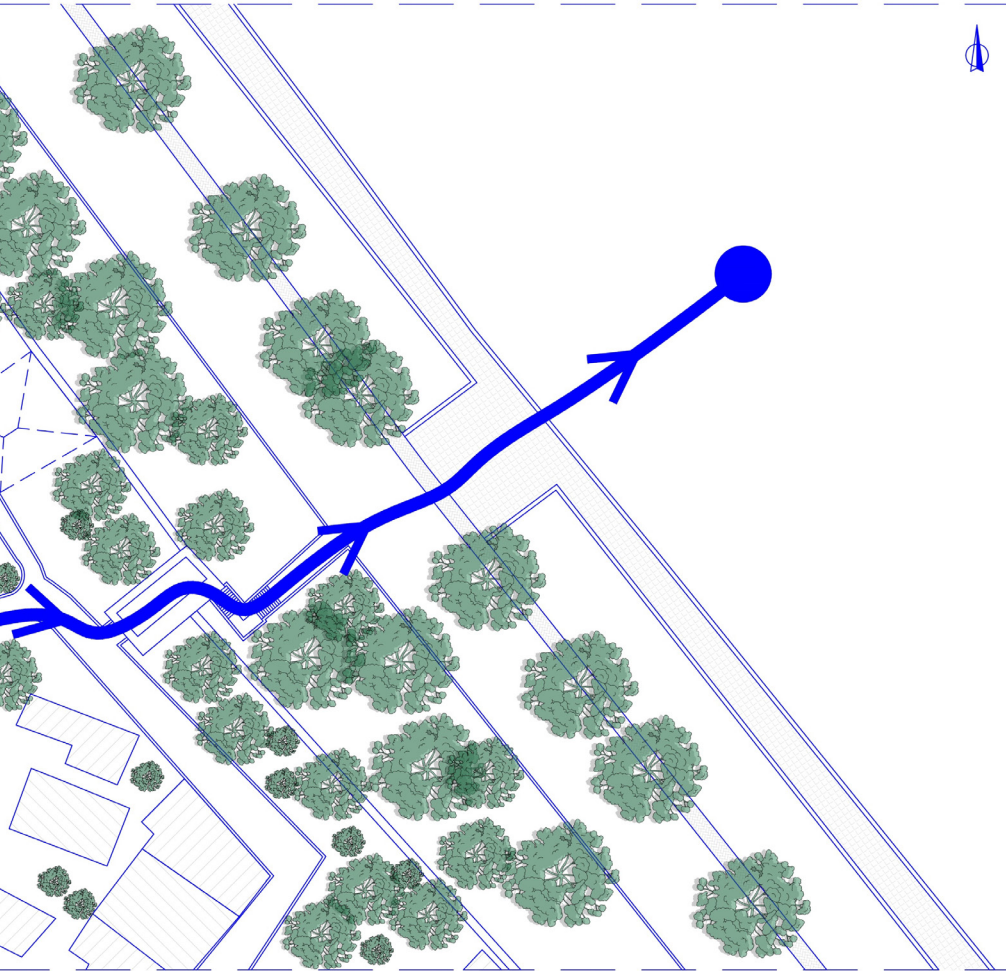
Ο τέταρτος και τελευταίος σταθμός του δικτύου παρεμβάσεων βρίσκεται στο σημείο όπου ο αστικός ιστός συναντά τη λίμνη Παμβώτιδα. Η πρόσβαση στο σημείο πραγματοποιείται μέσω της πύλης των ψαράδων, επί της οδού Σουγδούρη, όπου εντοπίζεται το τελικό όριο μεταξύ δομημένου περιβάλλοντος και φυσικού τοπίου. Η μετάβαση αυτή χαρακτηρίζεται από απουσία ενδιάμεσων σταδίων: σε απόσταση ενός βήματος, η κλίμακα του χώρου μεταβάλλεται ριζικά, με την εμφάνιση ανοιχτού νερού, ορίζοντα και απουσίας δομημένου χώρου.

4ος σταθμός - Λίμνη

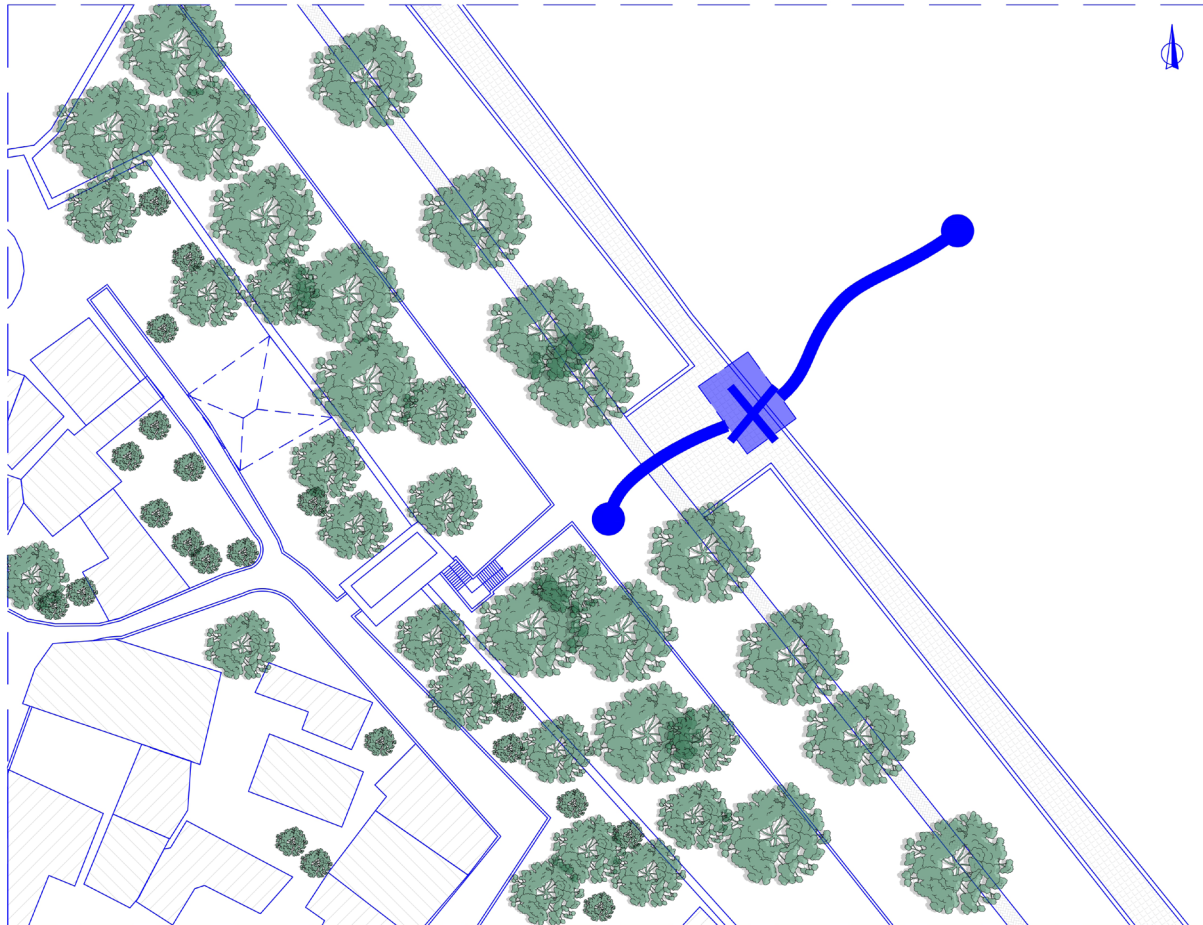

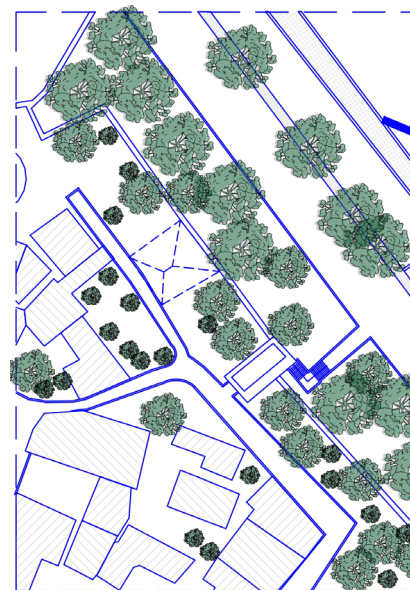
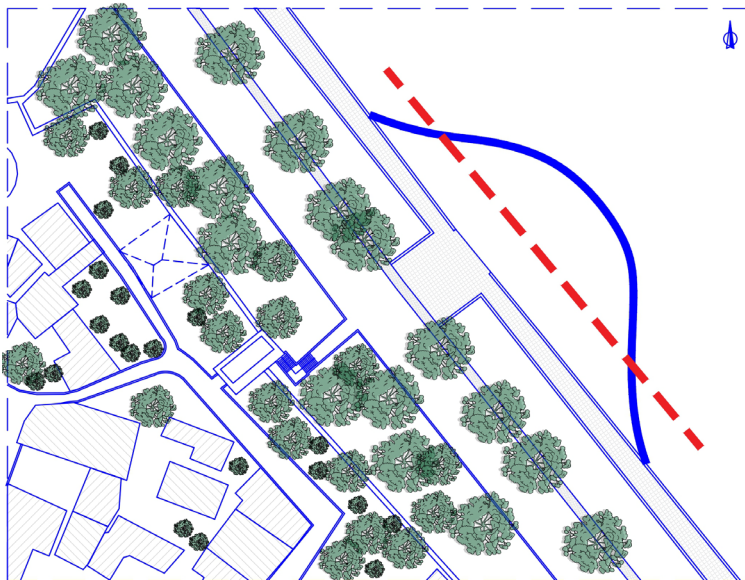
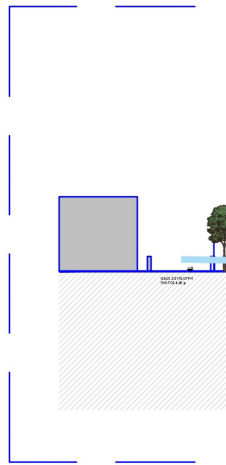
Η κίνηση στην περιοχή
παρέμβασης του Παραλίμνιου
μετώπου

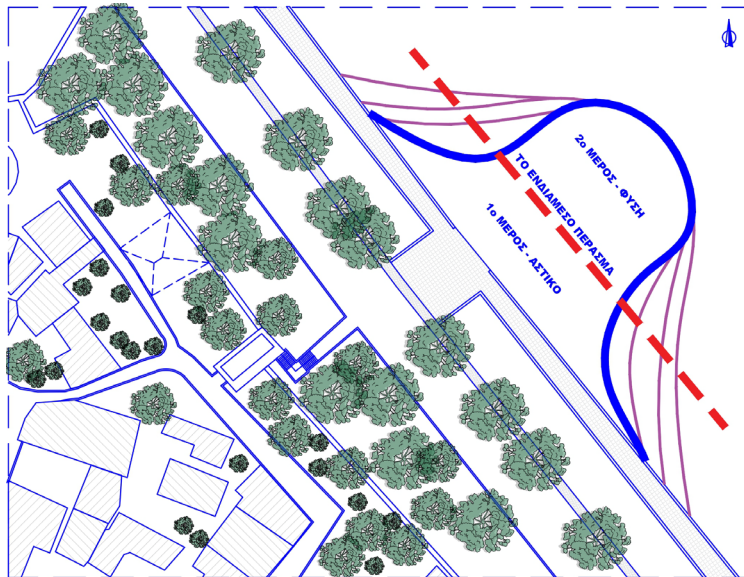
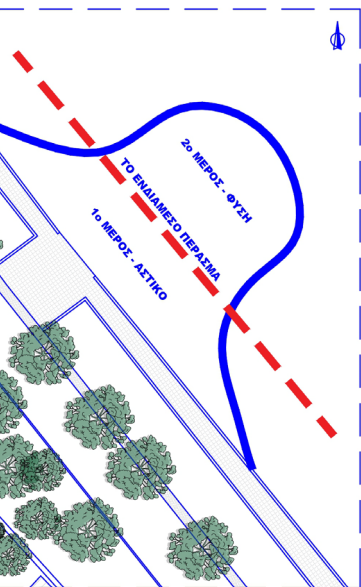
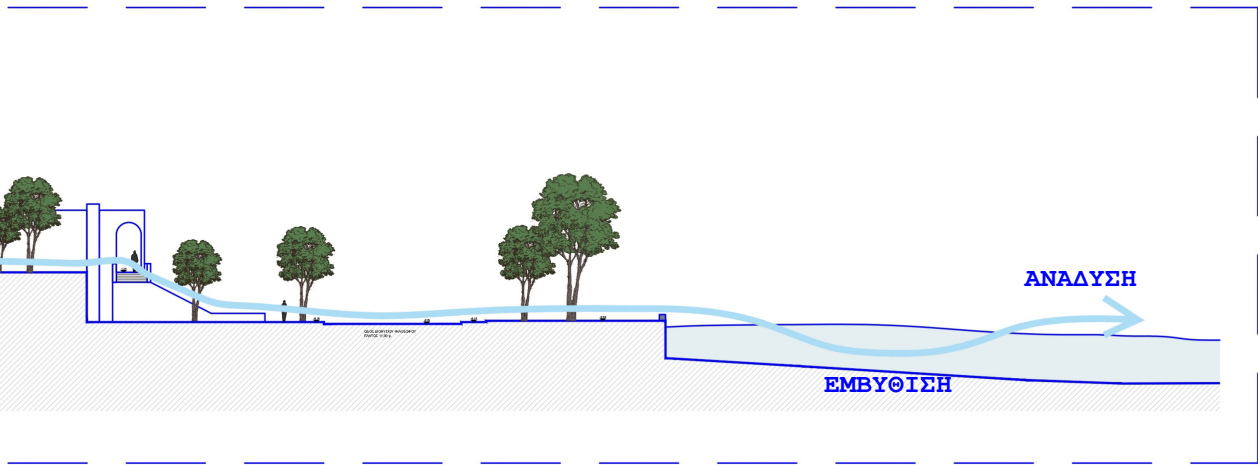

- Κίνηση οχημάτων
- Κίνηση πεζών

Το σπάσιμο του σκληρού ορίου
μεταξύ αστικού και φυσικού
χώρου

Concept & references

Σύμφωνα με τη λογική που εφαρμόζεται και στα προηγούμενα σημεία του δικτύου, η παρέμβαση δεν αντιμετωπίζει αυτό το όριο ως μια απλή διαχωριστική γραμμή, αλλά επιδιώκει τη μετατροπή του σε βιωμένη εμπειρία. Προτείνεται η διαμόρφωση μιας επέκτασης προς το νερό, υπό μορφή πλατφόρμας που εκτείνεται πέρα από το υφιστάμενο παραλίμνιο μέτωπο, ενώ παράλληλα διαμορφώνονται υψομετρικά στοιχεία εκκινώντας από τον βυθό, τα οποία συνθέτουν έναν καλαμιώνα. Ο καλαμιώνας λειτουργεί ως φυσικό στοιχείο οπτικής διαχωριστικής λειτουργίας μεταξύ δομημένου περιβάλλοντος και φυσικού τοπίου. Η επιλογή του στοιχείου αυτού δεν είναι αυθαίρετη, καθώς πρόκειται για φυτικό είδος που ήδη απαντάται στη φυσική όχθη της λίμνης· η παρέμβαση περιορίζεται στην οργάνωση και στρατηγική τοποθέτησή του, με αποτέλεσμα τη λειτουργία του ως μηχανισμού οπτικού φιλτραρίσματος, μέσω του οποίου το αστικό τοπίο καθίσταται μη ορατό από το σημείο της πλατφόρμας, αφήνοντας τη λίμνη ως μοναδικό οπτικό πεδίο αναφοράς.

01.CITY

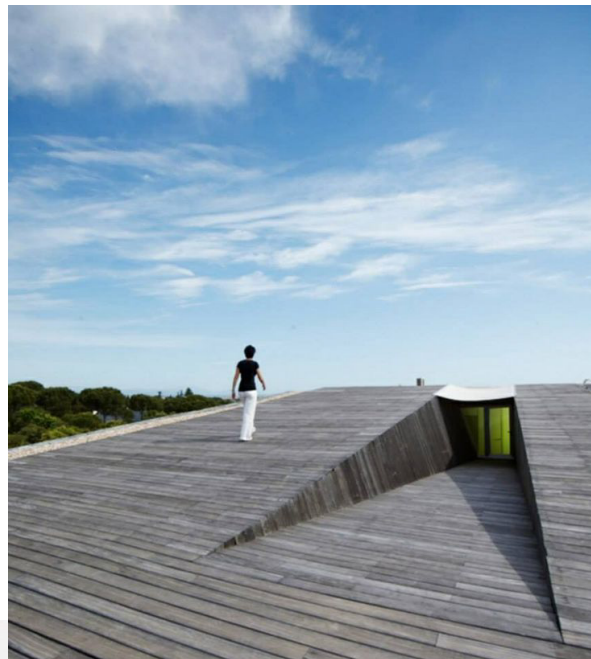

01

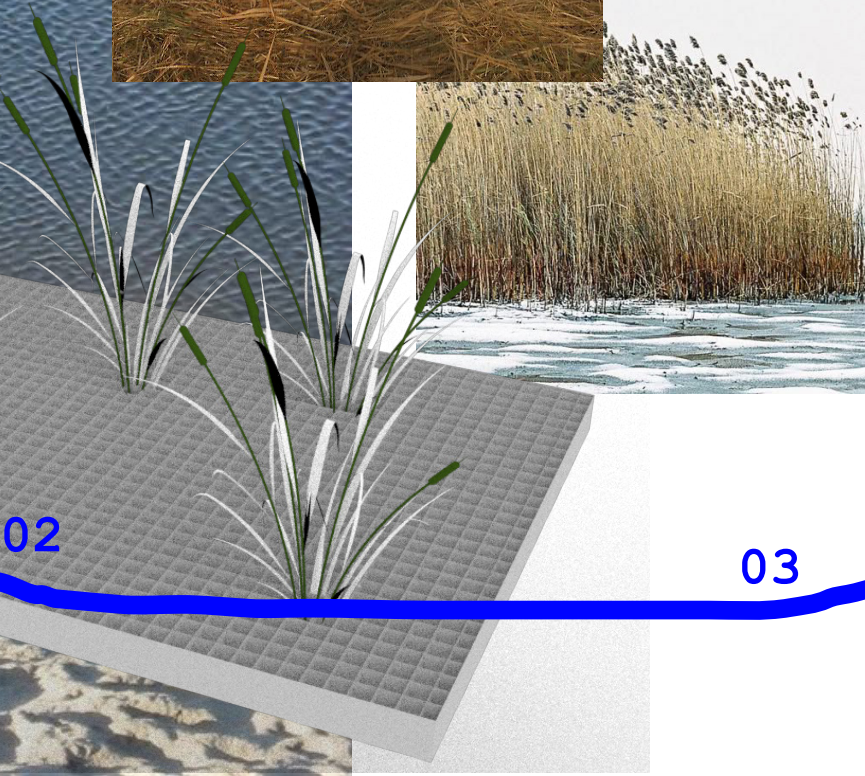
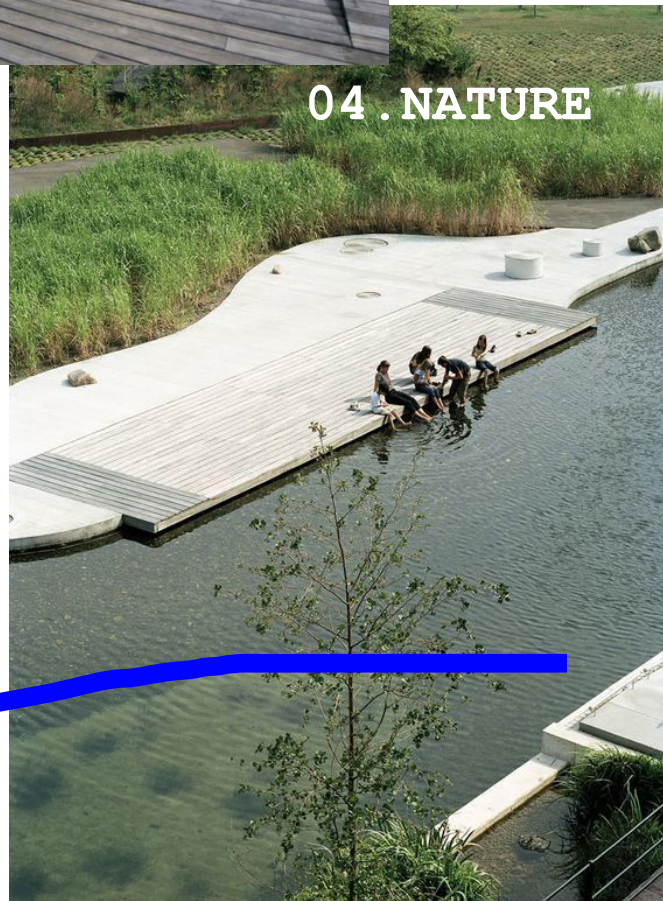
02.PROCESS

03 . UNDERWATER

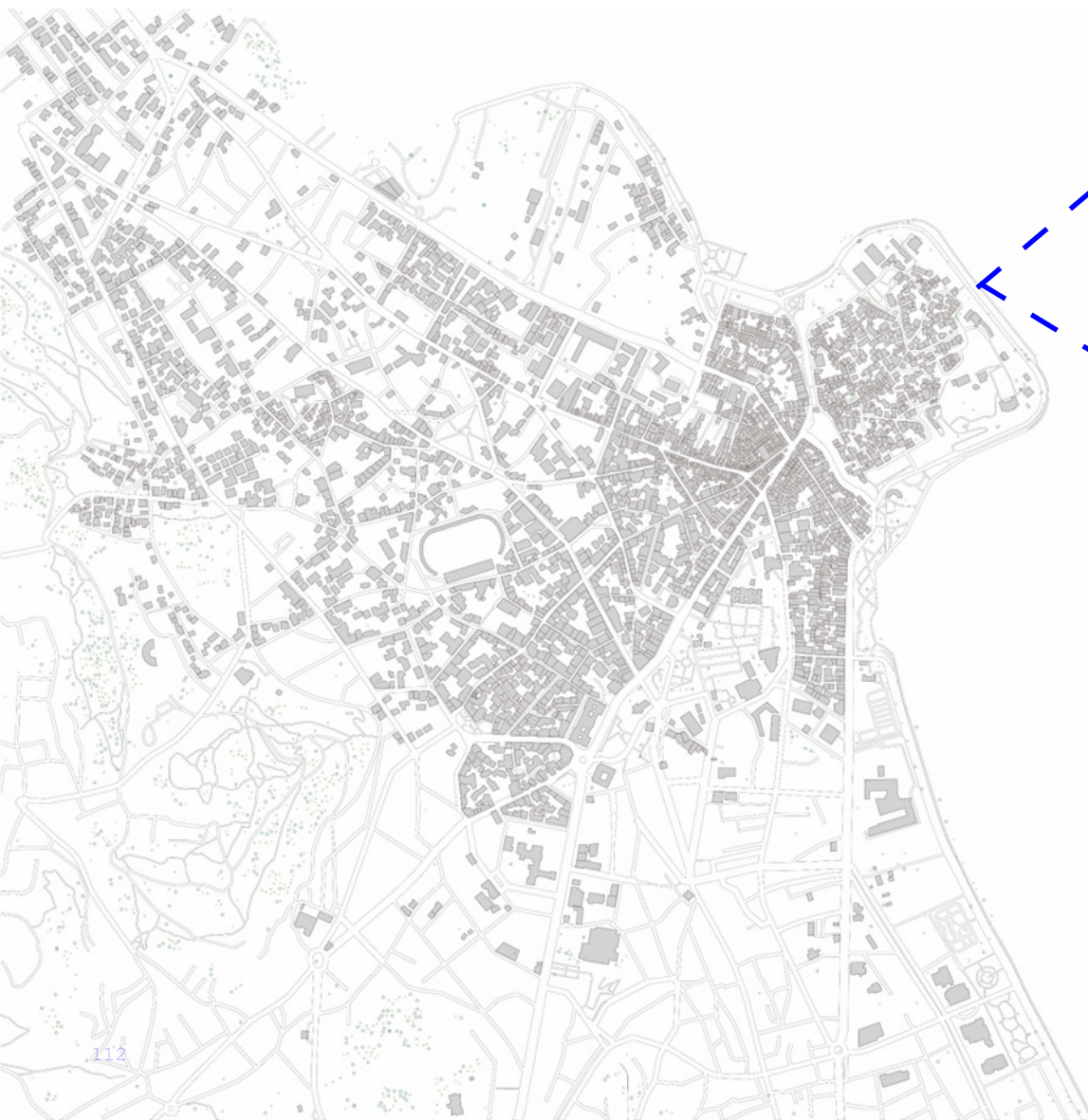
04 . NATURE

02

03

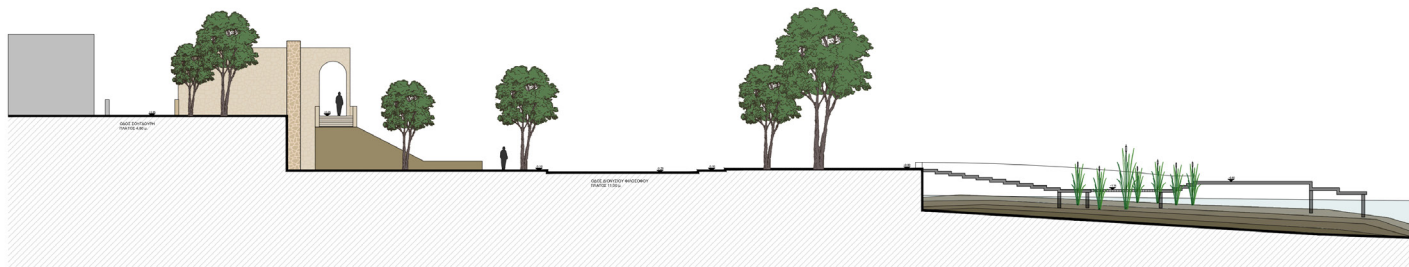
Πρόταση

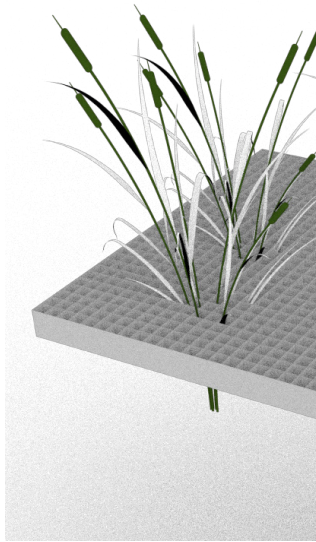
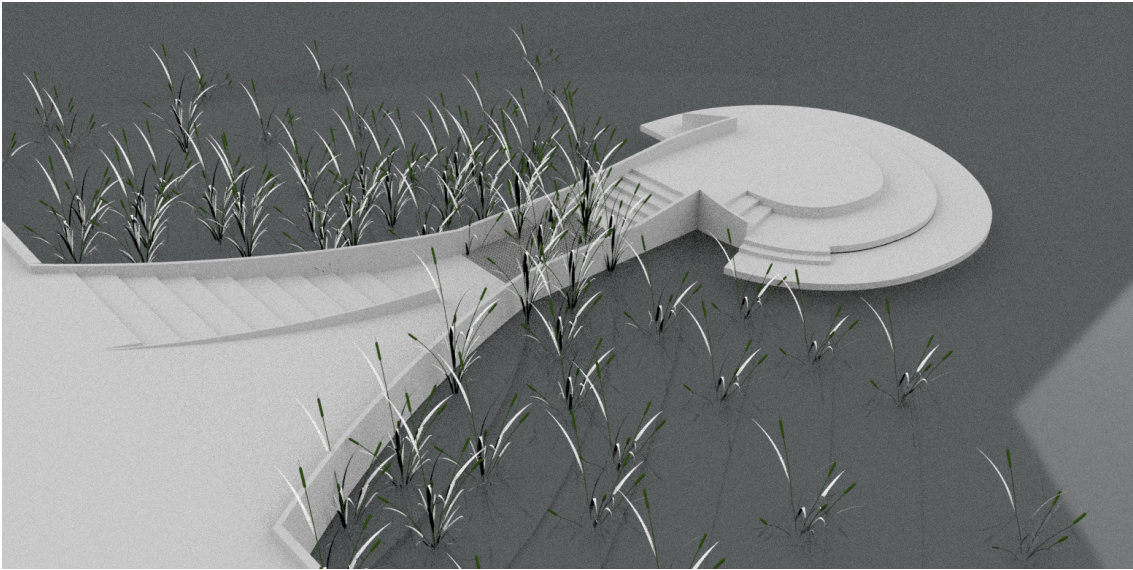
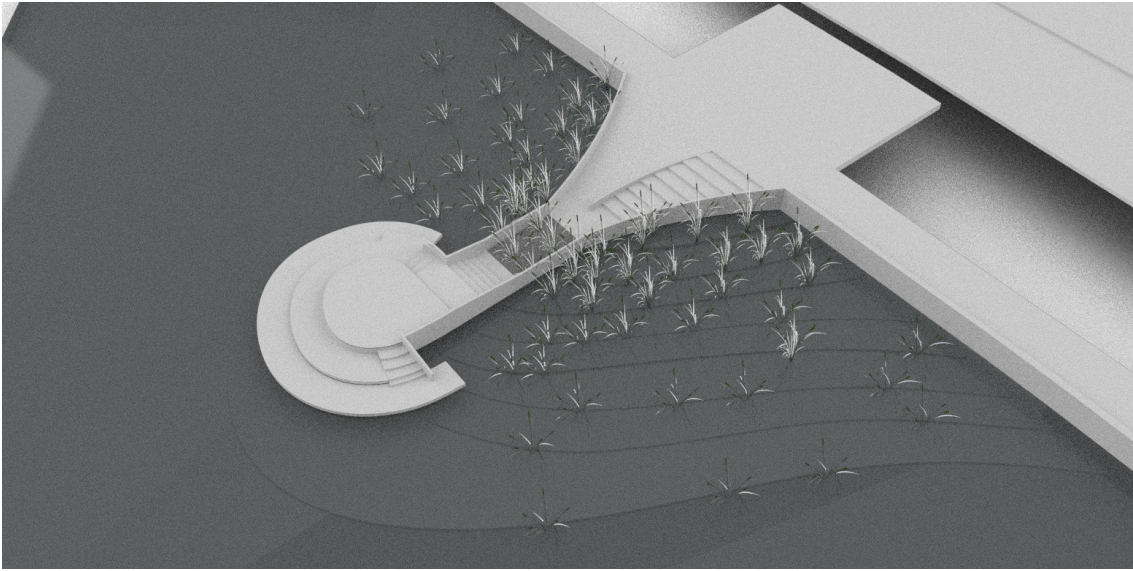

Πρόταση

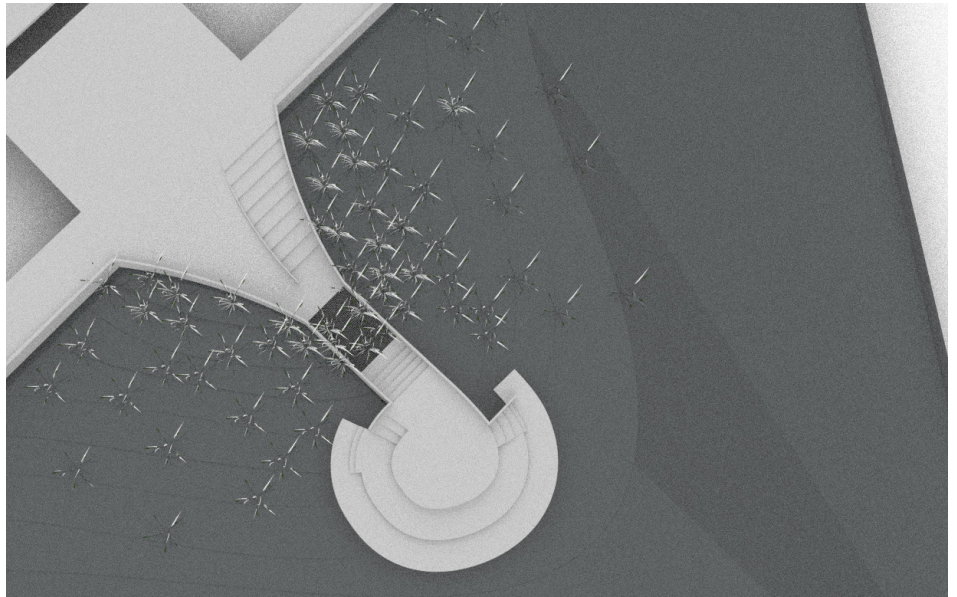
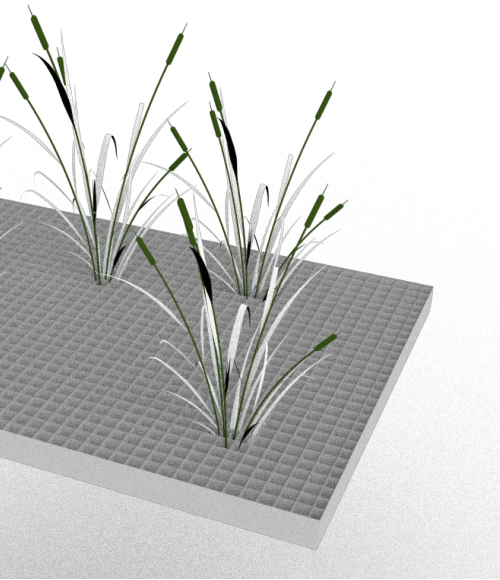
Κατά την παραμονή στην πλατφόρμα, ο χρήστης δεν παρατηρεί πλέον το φυσικό τοπίο εξ αποστάσεως, αλλά εντάσσεται ενεργά εντός αυτού. Η αλληλεπίδραση με το νερό πραγματοποιείται μέσα από τα ανοίγματα της κατασκευής, ενώ η ηχητική παρουσία του ανέμου διαμέσου του καλαμιώνα και η απώλεια της οπτικής επαφής με τον αστικό ιστό συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης αισθητηριακής εμπειρίας. Στο σημείο αυτό ολοκληρώνεται η συνολική διαδρομή του δικτύου παρεμβάσεων: ο χρήστης, έχοντας διανύσει τη φάση της κινητικής ροής στην Πύρρου, της κοινωνικής συνάντησης στην Τζαβέλλα και του ιστορικού αναστοχασμού στο Κάστρο, καταλήγει στο φυσικό τοπίο της λίμνης, έχοντας ολοκληρώσει μια διαδρομή που δεν περιορίζεται στη χωρική διάσταση,

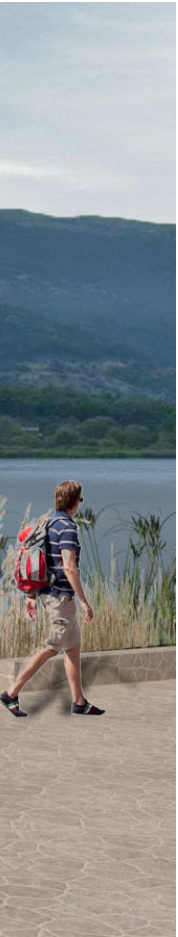
3d models

Σε μια ακολουθία διαδρομής εμπύθιση – πέρασμα – ανάδυση στο φυσικό, διαμορφώνονται αρχικά βαθμίδες που επιχειρούν να βυθίσουν τον χρήστη προς το νερό, οδηγώντας τον στο σημείο ορίου που θέτει ο νέος καλαμιώνας. Μόλις προσπελαστεί και αυτό το όριο, ο χρήστης αναδύεται ξανά σε μια πλατφόρμα με σημείο θέασης προς το φυσικό τοπίο. Στο σημείο που ο καλαμιώνας παραβιάζει την πλατφόρμα, τοποθετείται πλέγμα για την άμεση διευκόλυνση αυτής της παραβίασης.

Visuals

Οι τέσσερις σταθμοί που αναλύθηκαν δεν λειτουργούν ως μεμονωμένες, αυτόνομες παρεμβάσεις, αλλά ως συστατικά στοιχεία ενός ενιαίου δικτύου, το οποίο συνδέει σημαντικούς δημόσιους χώρους της πόλης σε μια κοινή, βιωμένη εμπειρία. Κάθε σταθμός εισάγει μια διακριτή διάσταση της αστικής εμπειρίας –την κινητική ροή στην πλατεία Πύρρου, την κοινωνική συνάντηση στην πλατεία Τζαβέλλα, την ιστορική μνήμη στο Κάστρο, και τη φυσική απόλυση στο παραλίμνιο μέτωπο– και το σύνολο αυτών των διαστάσεων συγκροτεί μια αφήγηση η οποία δύναται να βιωθεί, να επαναληφθεί, και ενδεχομένως να ενσωματωθεί στην καθημερινή πρακτική του κατοίκου.

Η συνεκτικότητα του δικτύου δεν προκύπτει αποκλειστικά από τη φυσική, χωρική εγγύτητα των σημείων παρέμβασης, αλλά κυρίως από τη θεματική και εμπειρική τους αλληλουχία: η μετάβαση από τη σωματική στην κοινωνική, στην ιστορική και τελικά στη φυσική διάσταση συνιστά μια προοδευτική κλιμάκωση, η οποία αναπαράγει, σε επίπεδο σχεδιασμού, την πολυεπίπεδη δομή του θεωρητικού πλαισίου που αναπτύχθηκε στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας.

Με αυτόν τον τρόπο, η πρόταση δεν περιορίζεται στη φυσική διασύνδεση επιμέρους σημείων, αλλά συνιστά μια εναλλακτική ανάγνωση της πόλης των Ιωαννίνων, ικανή να οδηγήσει τον κάτοικο από τη συνθήκη της ρουτίνας προς μια πιο ενεργή, βιωματική κατανόηση του τόπου στον οποίο κατοικεί. Η παρούσα πρόταση δεν διατυπώνεται με στόχο την οριστική άρση της αποξένωσης του κατοίκου από τον αστικό χώρο, ζήτημα το οποίο υπερβαίνει τις δυνατότητες οποιουδήποτε μεμονωμένου σχεδιαστικού εργαλείου.

Αντίθετα, επιδιώκεται ένας πιο περιορισμένος, αλλά εξίσου ουσιαστικός στόχος: η εισαγωγή στοχευμένων σημείων διαφοροποίησης εντός της καθημερινής ρουτίνας, στα οποία ο τόπος επανακτά, έστω προσωρινά και σε περιορισμένη χωρική κλίμακα, την ορατότητα και την αισθητηριακή παρουσία του. Η αποτίμηση της πρότασης, υπό αυτή την έννοια, δεν βασίζεται στην έκταση της χωρικής επέμβασης, αλλά στη δυνατότητά της να επανεισάγει τη συνθήκη της ενεργής, βιωματικής πρόσληψης του αστικού χώρου σε σημεία της πόλης όπου αυτή ενδεχομένως ασθενεί.

Βιβλιογραφία

1. MVRDV. 1999. MetaCity Datatown. Róterdam: 010 Publishers.
2. Manovich, Lev. 2006. The Poetics of Augmented Space: The Art of Our Times. MIT Press.
3. De Souza e Silva, Adriana. 2013. Hybrid Spaces: Locational Media, Mobility, and the Communication of Place. Routledge.
4. Lynch, Kevin. 1960. The Image of the City. MIT Press.
5. Ζήβας, Δημήτρης. 1997. Ο άνθρωπος και ο χώρος. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
6. Χατζηαντωνίου, Μαρία. 2019. Ψηφιακές πόλεις: Ο ψηφιακός μετασχηματισμός του αστικού τοπίου. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
7. Φιλιππίδης, Δημήτρης. 2008. Η σύγχρονη πόλη και η αναπαράστασή της. Αθήνα: Εκδόσεις Μέλισσα.
8. Σημαιοφορίδης, Αίσωπος. 2018. Η σύγχρονη (ελληνική) πόλη. Αθήνα: Εκδόσεις Δομές.
9. Σταυρίδης, Σταύρος. 1999. Από το Θραύσμα στο Σύνολο: Χώρος, Μνήμη, Εμπειρία. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
10. Σταυρίδης, Σταύρος. 2006. Η Συμβολική Σχέση με τον Χώρο. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.
11. Lefebvre, Henri. The Production of Space. Translated by Donald Nicholson-Smith. Oxford: Blackwell, 1991. Originally published 1974.
12. Merleau-Ponty, Maurice. Phenomenology of Perception. Translated by Colin Smith. London: Routledge, 2002. Originally published 1945.
13. Pallasmaa, Juhani. The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses. 2nd ed. Chichester: Wiley, 2005.
14. Certeau, Michel de. The Practice of Everyday Life. Translated by Steven F. Rendall. Berkeley: University of California Press, 1984.

15. Norberg-Schulz, Christian. *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. Rizzoli, 1980
16. Tuan, Yi-Fu. *Space and Place: The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press, 1977
17. Graham, Stephen & Marvin, Simon. *Splintering Urbanism: Networked Infrastructures, Technological Mobilities and the Urban Condition*. Routledge, 2001.
18. Debord, Guy. *Theory of the Dérive*. In *Les Lèvres Nues*, 1956.

Διπλωματικές, ερευνητικές & διατριβές

- 1.Γέροντας, Μάριος. 2023. Πολιτική της Καθημερινότητας: Σημειώσεις για την Ταυτότητα & την Αισθητική του Ελληνικού Προαστίου. Ερευνητική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- 2.Δερμάνη, Κανελιά. 2022. Έξυπνες Πόλεις: Η Βιωσιμότητα και η Ανθεκτικότητα των Πόλεων μετά την Πανδημία. Η Περίπτωση των Τρικάλων. Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών.
- 3.Παξινού, Ευαγγελία. (χ.χ.). Το Παιχνίδι με τις Ατμόσφαιρες στην Πόλη / Playing with the Ambiances in the City.
- 4.Dodge, Martin, Rob Kitchin, and Chris Perkins. 2009. Rethinking Maps: New Frontiers in Cartographic Theory. Routledge.
- 5.Πετριδη, Βασιλική, και Αλέξης Καραντανάς. 2018. semi-topia: HUB Ψηφιακών Τεχνών στην Ιερά Οδό. Διπλωματική Εργασία.
- 6.Βράνος, Ορέστης. 2020. Παρεμβάσεις με Στόχο την Περιβαλλοντική Αναβάθμιση του Αστικού Ιστού. Επέκταση Πεζοδρομημένου Δικτύου και Ενοποίηση με Υφιστάμενους Υπαίθριους Χώρους του Κέντρου της Πόλης των Ιωαννίνων. Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών.
- 7.Κιτσάκη, Σπυριδούλα-Λήδα. 2019. Σχεδιασμός Υβριδικών Αστικών Χώρων. Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών.
- 8.Καραμάρκου, Άννα. 2022. Αποτύπωση και Αξιολόγηση της Αντίληψης και της Χρήσης της Έννοιας και των Τεχνολογιών των Smart Cities στην Ελλάδα (2010-2021). Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών.

